

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra fundamentální a dogmatické teologie

Dogmatická teologie

Zuzana Brenesselová

Ekologické aspekty v Bibli a jejich aktualizace v kontextu současné doby

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. Ctirad V. Pospíšil, Th.D.

PRAHA 2009

PODĚKOVÁNÍ

Své poděkování bych tímto chtěla adresovat na prvním místě vedoucím diplomové práce prof. Ctiradovi V. Pospíšilovi za vedení při zpracovávání této diplomové práce a cenné rady.

Mé díky patří také p. Emilu Vánimu, SJ za jeho několikaleté duchovní vedení a podporu, dále rodině, známým a přátelům, kteří při mne stáli a podporovali mne nejen radami, ale i modlitbami.

Vám všem patří mé upřímné „DĚKUJI“!

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 5. května 2009

Obsah

Obsah	3
Úvod	6
1. Biblické východisko	9
1.1 Tajemství stvoření	9
1.1.1 Kněžská linie	10
1.1.1.1 Stvoření pro člověka	10
1.1.1.2 Člověk pro Boha	11
1.1.1.3 Den odpočinku	12
1.1.2 Jahvistická linie	12
1.1.2.1 Přítomnost člověka v zahradě Boží	13
1.1.2.2 Vzpoura člověka proti Stvořiteli (Gn 3)	13
1.2 Dějiny Izraele	14
1.2.1 Dobrořeč, má duše, Hospodinu! (Ž 104,1)	15
1.2.2 Genesis	15
1.2.3 Numeri	16
1.2.4 Proroci	17
1.2.5 Píseň písní	18
1.2.6 Svátky	18
1.2.6.1 PESACH	19
1.2.6.2 SABAT	20
1.2.6.3 SUKKOT	20
1.2.7 Sedmiramenný svícen	21
1.2.8 Návrat	22
1.3 Nový zákon	22
2. Magisterium	26
2.1 Magisterium a ekologie	26
2.1.1 Dokumenty II. vatikánského koncilu	27
2.1.1.1 Lumen Gentium	27
2.1.1.2 Gaudium et Spes	28
2.2.1 Sociální encykliky	29
2.2.1.1 Populorum progressio	29
2.2.1.2 Octagesima adveniens	30
2.3.1 Encykliky Jana Pavla II.	30
2.3.1.1 Redemptor hominis	30
2.3.1.2 Sollicitudo rei socialis	31
2.4.1 Katechismus katolické církve	32
2.4.1.1 Vyznání víry	32
2.5.1 Kompendium sociální nauky církve	33
2.5.1.1 Člověk a svět věcí	33
2.5.1.2 Krize vztahu mezi člověkem a životním prostředím	33
2.5.1.3 Společná odpovědnost	34
3. Jürgen Moltmann	37
3.1 Životní milníky	37
3.2 Publikační činnost	37
3.2.1 Bůh ve stvoření – ekologická nauka o stvoření	38

3.2.1.1 Bůh ve stvoření	38
3.2.1.2 Ekologická krize.....	40
3.2.1.3 Ekologická teologie přírody	42
3.2.1.3.1 Poznání stvoření	43
3.2.1.3.2 Poznání Boha	43
3.2.1.3.3 Bůh jako Stvořitel světa	46
3.2.1.3.4 Čas a prostor stvoření.....	47
3.2.1.4 Postavení člověka v dějinách stvoření	49
3.2.1.5 Svátek stvoření	51
4. Jan Heller.....	52
4.1 Životní milníky.....	52
4.2 Publikační činnost	52
4.2.1 Stanovisko k otázce stvoření a životního prostředí.....	53
4.2.1.1 Problémy porušování přírodního řádu v Bibli	53
4.2.1.2 Počátek Božího lidu	54
4.2.1.3 Člověk a jeho pověření stát se pastýřem stvoření	56
4.2.1.3.1 Stvořitelský Boží plán	57
4.2.1.3.2 Stvořitelský řád	58
4.2.1.3.3 Vztah mezi Bohem a stvořením	59
4.2.1.3.4 Hřích jako narušitel vztahu	60
5. Oto Mádr	63
5.1 Životní milníky.....	63
5.2 Publikační činnost	64
5.2.1 Stanovisko k otázce stvoření a životního prostředí.....	64
5.2.1.1 Začátek bez začátku	64
5.2.1.2 Konec bez konce	64
5.2.1.3 Ohrožený druh: člověk.....	65
5.2.1.4 Rozvoj nebo život	65
5.2.1.5 Člověk s budoucností	66
Seznam použitých zkratk	70
Seznam použitých zkratk	701

Motto:

Přál bych si, aby tě stvoření proniklo takovým obdivem, že všude, kdekoli jsi,
i nejmenší rostlina ti bude přinášet zřetelné připomenutí Stvořitele.

Basil Veliký

Úvod

Náhoda, Boží záměr či řízení... Často se s úsměvem pozastavím při vzpomínce na den, kdy jsem jako člověk, do té chvíle s indiferentním přístupem k otázce ochrany přírody, a zejména bez žádných zkušeností, byla z nenadání vtažena nejprve do oblasti propagace dřeva jako suroviny, a následně přeřazena přímo do praktické oblasti, konkrétně spolupodílení se na udržování systému trvale udržitelného hospodaření v lesích v České republice. „Zajímavý to název,“ byla první myšlenka, která mi proběhla hlavou; ale jeho obsahová stránka mi v den převzetí odpovědnosti nebyla zcela známá; přesto se však na několik dalších let (jelikož pracovat bylo nutné) stala mou pracovní a dennodenní náplní, naštěstí s volnou pracovní dobou.

Paralelně s tímto angažováním se v ekologické oblasti pokračovaly mé studia katolické teologie. Ráda vzpomínám na období přednášek profesora Ctirada V. Pospíšila, které jsme téměř všichni, včetně mne, dobrovolně absolvovali téměř se stoprocentní účastí, nikoli však z donucení, nýbrž se zájmu: k tomu, co nám bylo vštěpováno v předcházejících letech, jím byl dodán spojující artikl; a my odcházeli ohromeni možností „nového“ nahlížení na jednotlivé teologické oblasti.

S blížícím se koncem studia bylo potřebné zapřemýšlet nad výběrem tématu diplomové práce. Byla jsem potěšena, když se mého vedení ujal právě prof. Pospíšil a umožnil mi zaměřit se na dnes tolik propíranou problematiku ekologie, pohlédnout na ní z pohledu stvoření světa, přírody a stvořitelského Božího plánu, aktualizovat tento pohled v podmínkách dnešní společnosti a tím si důkladněji doplnit mne známou pouze praktickou stránku věci o teologické nahlížení na tuto oblast. I když se toto téma zatím neřadí mezi ty, které jsou vyhledávány, je to na škodu a pevně doufám ve změnu: jednak vzhledem k neustále rostoucímu zájmu široké veřejnosti o tuto oblast, jednak vzhledem k potřebě církve zaujmout k této oblasti své stanovisko a tím se spolupodílet na budování naší společnosti a jejím rozvoji.

V předložené diplomové práci si klademe za cíl – řídíce se hlavním tématem – poskytnout postoj pro nahlížení a hodnocení otázky stvoření člověka, jeho vztahu k přírodě a jeho prostředí.

Obsahová struktura práce je sestavena tak, abychom na ní mohli nahlížet jako na diachronní analýzu zvolené problematiky. Posoudíme: 1. biblické prameny,

2. stanovisko magisteria a 3. postoj současných teologů, jejichž výběr nebyl náhodný: Jürgen Moltmann je proslulý svou ekologickou naukou o stvoření, Jan Heller byl vynikajícím teologem a odborníkem na Starý zákon, kde vlastně „vše začalo“ a Oto Mádr mluví „o této době“ z perspektivy víry.

Sledující obsahovou linii jsme přistoupili k výběru příslušné literatury:

1. Biblické texty Starého i Nového zákona nepoužívají terminologii dnešní doby; navzdory této skutečnosti v nich však, vzhledem k jejich nadčasovosti, nacházíme odpovědi na otázky stvoření a vztahu člověka k přírodě. Hlavním podkladem pro čerpání stanoviska a jeho představení nám bude Bible a komentáře.
2. Východiskem pro předložení stanoviska magisteria budou církevní dokumenty vyhlášené datované do meziobdobí Rerum novarum – Kompendium sociální nauky církve.
3. Publikace Jürgena Moltmanna Bůh ve stvoření představuje analýzu křesťanské víry ve stvoření a její důsledky.
4. Jan Heller, významný evangelický teolog, se ve svých pracích zabýval mj. otázkou stvoření a člověka.
5. Oto Mádr, způsobem sobě vlastním, zajímá a popisuje své stanovisko k naší problematice.

V návaznosti na představenou obsahovou strukturální linii je diplomová práce rozdělena na pět kapitol. Hlavním východiskem pro celé naše zkoumání jsou první, a z ní vyplývající druhá kapitola - biblické pojetí a postoj magisteria – která představují základ pro formování a formulování názorů jednotlivých teologů. Třetí až pátá kapitola tak představují nahlížení na sledovanou oblast ekologie, ke které vedl rozvoj společnosti ve 20. století. Vzhledem k různým koncepcím a způsobům publikování názorů provedeme u výše uvedených teologů zkoumání tématu ve vybraných spisech na základě synchronní analýzy. V závěrečném shrnutí, na základě srovnání těchto autorů, si vytvoříme celkový obraz nahlížení na zkoumanou problematiku.

Před více než stoletím označuje Ernst Haeckel speciální obor v rámci biologie, zabývající se vztahem organismů k živému a neživému prostředí, ekologií. Tento název se vžil do povědomí veřejnosti zejména jeho užíváním příslušníky různých ekologických hnutí, stejně tak spojováním s politickým prostředím, kde se stal součástí programů

politických stran. Hlavním důvodem jejího expanzivního rozšiřování je fakt, že člověk nemůže existovat bez příznivého stavu jeho prostředí. O. Mádr již před patnácti lety upozorňoval na nebezpečné odpady, pokles množství surovin a energetických zdrojů, nukleární hrozbu, očekávání kolapsu světové ekonomiky a politiky. Je až zarážející, že všechny tyto rizika jsou skutečností a přidávají se k nim další a další nové. Hledání cesty „ven“ a vzbuzování ekologického citění jsou jediné cesty, jak zvrátit stávající situaci a toto „napředování“ vedoucí k sebezničení a zachovat Zemi.

1. Biblické východisko

Bible (Kniha knih, Písmo svaté) představuje „z vnuknutí Božího Ducha zaznamenaný proces Božího sebesdělení lidem.“¹

Máme-li touhu fundovaně odpovídat na otázky naší doby a tlumočit křesťanské stanovisko k problematice stvoření, přírody a ekologie a odhalit jejich vzájemné vztahové souvislosti, musíme nevyhnutně vycházet z biblické zvěsti, která nás uvádí na počátek celého stvoření a která vydává svědectví o našich předcích a jejich vztahu k životnímu prostředí. Synchronní analýza aplikovaná na vybrané, s tématem související texty Božího zjevení nám poslouží k vytvoření základního „stavebního kamenu“ pro naše zkoumání. Jako primární pramen nás bude provázet Český ekumenický překlad *Písma svatého Starého a Nového zákona*.

1.1 Tajemství stvoření

Kniha Genesis (z řec. Genesis, tj. Zrod; z hebr. b^oréšit, tj. Na počátku)² je knihou původu nebo počátku. Především počátku světa, který představuje stvoření; dále počátku zla, tedy hříchu, jímž je dobré stvoření narušeno; počátku lidské civilizace, tj. rozptýlení národů.³ Popis těchto počátků v prvních jedenácti kapitolách představuje biblické pradějiny. Na ně navazují dějiny praotců – započaty povoláním Abraháma, kterému Bůh požehnává (srov. Gn 12,2–3), uzavírá s ním smlouvu (srov. Gn 15,18) a vede jej a jeho rod do zaslíbené země – které s sebou nesou naději v naplnění Božích zaslíbení (srov. Iz 43,1n).

Literárně-kritická teorie rozeznává v Gn 1–11 dvě linie odpovídající příslušným literárním a teologickým proudům a představující především zrcadlo, ve kterém může současný člověk spatřit sám sebe ve vztahu k Bohu, k lidem i ke světu.⁴

---

¹ HŘEBÍK Josef: Všeobecný úvod do Písma svatého, http://ktf.cuni.cz/~hrebik/vseob_uvod.html, (1.5.2009) (dále zkráceně: Všeobecný úvod).

² Srov. HŘEBÍK JOSEF: Speciální úvod do knih Starého zákona, http://ktf.cuni.cz/~hrebik/spec_uvod_1.html, (1.5.2009) (dále zkráceně: Speciální úvod).

³ Srov. Pentateuch: Pět knih Mojžíšových, Český katolický překlad, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, 33 (dále zkráceně: Pentateuch).

⁴ Srov. tamtéž 35.

1.1.1 Kněžská linie

Kněžská linie P v Gn 1,1–2,4a přejímá obraz světa odpovídající tehdejšímu stupni poznání, člení jej stylizovaně do několika skupin, které zastupují veškeré stvoření, a konstatuje, že lidstvo roste podle Bohem daného příslibu požehnání (Gn 1,28). Kompoziční stránka vychází z principu čísel: deseti stvořitelských Božích výroků a sedmi dnů stvoření, mezi kterými sehrávají klíčovou roli první, čtvrtý a sedmý, tj. světlo, nebeská tělesa a odpočinek. S nimi souvisí obdivuhodně působící symetrie mezi dnem druhým a třetím a dnem pátým a šestým: zatímco první dvojici reprezentují stvořené živly a vegetace (obloha, moře a souše s rostlinstvem), druhou dvojici představují odpovídající formy živočichů (ptáky, ryby, suchozemská zvířata) a člověk.⁵ Odkazy na provázanost stvořeného díla (osm) a dní (šest), ale i schéma Božího konání (příkaz, jeho naplnění, popis činnosti, udělení jména nebo požehnání, chvála a zakončení) – to vše ukazuje na fakt, že biblický autor neměl v úmyslu předat zmíněné v přísně historickém sledu, ale jako nauku o stvoření.⁶

1.1.1.1 Stvoření pro člověka

„Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.“ (Gn 1,1)

Bůh tvoří slovem, kterým připravuje vše tak, aby člověk mohl radostně a plně žít.⁷ Slova „Na počátku“ naznačují, že „celý svět a všecko v něm má svůj počátek i konec. (...) Co bylo před tímto počátkem, zůstane člověku nepostižitelné.“⁸ Zároveň je tím řečeno, že na počátku nebyl chaos⁹ – hmota v neuspořádaném stavu¹⁰ – jak učí mytologie¹¹, ale Boží stvořitelské slovo, resp. čin. Tento čin je svrchovaný¹² a účinný a působí, že celé stvoření ve všech svých částech je dobré, krásné a harmonické (srov. Ž 90,2; 102,26; Př 8,22–31;

⁵ Srov. tamtéž 35.

⁶ ZIÓLKOWSKI Zenon: Nejtěžší stránky Bible, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 126.

⁷ Srov. Bible, Český ekumenický překlad, Praha: Česká ekumenická společnost, 2007; 24 (dále zkráceně Nejtěžší stránky Bible).

⁸ Výklady ke Starému zákonu: I. Zákon (Gn–Dt), Starozákonní překladatelská komise, Praha: Kalich, 1991, 17.

⁹ Srov. OHLIG Karl – Heinz: Mimobiblické a biblické představy o stvoření, in: Teologické texty 5 (1997), 146.

¹⁰ Pentateuch, 36.

¹¹ Pozn. V pohanských mytologiích jsou za stvořitele považováni bohové jako Ea, Marduk, Ré aj.

¹² „Bůh se nemusí proti ničemu a nikomu prosazovat. Všechno (biblickým slovem nebe a země), co existuje, je dílem Božím a nic se nevymyká z jeho moci.“ RYŠKOVÁ Mireia: Úvod do Starého zákona – skriptum, <http://ktf.cuni.cz/~ryskova/Úvod%20do%20Stareho%20zakona%20-%20skriptum.doc>, (1.5.2009) (dále zkráceně: Úvod do Starého zákona – skriptum).

J 1,1–3; Žd 1,10). Bůh, který je od věčnosti, tvoří současně s počátkem času¹³ i celý svět – nebe a zemi.¹⁴ Gn 1,1 se tak stává jedinečným zaslíbením, jímž se otevírá biblická zvěst a jímž jsou nám zjevovány *nejvlastnější Boží plány stvořitelské*, tj. **vytvořit dobré podmínky pro život a obecnství Boha a člověka**.¹⁵

Z tohoto základu a jistoty víry vyplývá důležitá pravda, a to, že „Bůh je ten První i Poslední (Iz 41,4), Stvořitel a Pán všeho“. Nedá se o něm říci, že by byl zrozen nebo zplozen, čímž se do popředí dostává jeho neodepřitelná nezávislost na nikom a na ničem, zatímco vše je závislé na něm (Iz 41,21–29). Jedinečnost tohoto poselství vychází z toho, že jest jen jediný Bůh, není jiného (Iz 48,12n).¹⁶

1.1.1.2 Člověk pro Boha

Stvořitelské dílo vrcholí stvořením člověka. V „*učíňme člověka ke svému obrazu, podle naší podoby*“ (Gn 1, 26) není řečeno jednoho, ale člověka vůbec,¹⁷ současně však oba výrazy, obraz a podoba, chtějí podtrhnout vztah blízkosti a obecnství s Bohem, kdy člověk je povolán být Božím dítětem.¹⁸ Člověk má jako **viditelný obraz**¹⁹ (jediný možný, protože je dílem Toho, jehož zobrazuje) reprezentovat přítomnost neviditelného Boha ve světě. Požehnáním dává Bůh muži a ženě schopnost pokračovat v předávání života dětem, a tak zachovat lidské pokolení; dává jim také panství nad zvířaty, které mají vykonávat v poslušnosti vůči jedinému absolutnímu Pánu, tj. nenásilně, s respektem vůči životu všech ostatních tvorů. Náznakem toho je obraz zlatého věku, kdy lidé a zvířata žijí v pokoji a živí se rostlinnou potravou. Gn 9,3 představuje v tomto ohledu počátek nového období.²⁰

---

¹³ Srov. Výklady, 18. „Důrazem na lineární pojetí času se SZ odlišuje od cyklického pojetí staroorientálního. Přes židovstvo dalo biblické pojetí nepřímo vzniknout ideám vývoje, jak se s nimi setkáváme v myšlení dnešního člověka. Jakmile se však člověk odpoutá od biblického pohledu, začne se mu ztrácet lineární pojetí dávající všemu dění smysl a cíl a nutně znovu propadá bezvýhodnému koloběhu. Tak se vlastně vrací k běžným názorům starých Orientálců, kteří se pohybovali v začarovaném kruhu bez počátku a bez konce, kde platí stálý koloběh rození a umírání jako v přírodě doby deštěů a letního žáru.“

¹⁴ Srov. Pentateuch, 17.

¹⁵ Srov. Výklady, 18.

¹⁶ Srov. tamtéž 17.

¹⁷ Srov. tamtéž 25. „Hebrejský výraz 'ádám čili člověk je jméno hromadné. Střídání jednotného a množného čísla v textu dosvědčuje, že je míněn člověk i člověčenstvo.“

¹⁸ Srov. tamtéž 25.

¹⁹ Srov. Bible, 24. „Obrazem je naznačena schopnost člověka, a to muže i ženy, žít s Bohem v obecnství; je tu vyjádřen vztah blízkosti a přece i odlišnosti. Dokonalým obrazem Božím je Ježíš Kristus (Ko 1,15).“

²⁰ Pentateuch, 38–39.

1.1.1.3 Den odpočinku

„Bůh požehnal sedmému dni a posvětil ho, neboť v něm přestal²¹ s veškerým svým dílem, které stvořil a udělal.“ (Gn 2,3)

Smysl stvoření vidí Písmo v sedmém dni, kdy Bůh své dílo dokončil a odpočíval. Žádnému jinému dni Bůh nežehná přímo; teprve dnu se zcela výjimečným postavením mezi ostatními jako dnu patřícímu výhradně Hospodinu a jako projev svrchované Boží svobody a dovršení jeho díla.²² Bůh nepřestává tvořit proto, že by byl unaven jako člověk a toužil po oddechu. (Iz 40, 28) **Uskutečnil svůj záměr a zůstává u svého díla** – to je smyslem odpočínutí, kterým jej odděluje od ostatních dnů jako den svobody, radosti a pokoje.²³ Člověk má napodobit tento Boží příklad tím, že ustane od práce a tento den posvětit.²⁴

Toto ustanovení svěcení dne se stalo také součástí Desatera s dvojitým zdůvodněním v Ex 20,8–11 a Dt 5,12–15. Mezi stvořením i vyvedením z Egypta existuje vzájemná komplementárnost, již Bůh vytváří pro svůj lid nejlepší životní podmínky a pravé předpoklady obecenství. Obojím však Písmo ukazuje také **vpřed, až k eschatologickému naplnění v novém stvoření** (Mt 12,1–18, Mk 2,27), které se přiblížilo člověku v oběti a Kristovém vítězství a ve vztahu ke kterému se den vzkříšení, neděle, stala připomenutím onoho dne z Gn 2,2n.²⁵

1.1.2 Jahvistická linie

Jahvistická linie J o stvoření obsažena v Gn 2,4a–25 (pravděpodobně starší zpráva) se vyznačuje větší barvitostí a zemitostí; líčí Boha s lidskými rysy (antropomorfismus)²⁶ a zaměřuje se na psychologickou charakterizaci postav, situací a pojetí Boha jako bezprostředně blízkého – člověk se s ním může setkávat tváří v tvář²⁷ – a bezprostředně zasahujícího do lidských dějin.²⁸

²¹ Srov. Pentateuch, 40. „Přestal“ – z hebr. šabat: odpovídá názvu dne sabat.

²² Tamtéž 39–40.

²³ Srov. Výklady, 28.

²⁴ Srov. Pentateuch, 40.

²⁵ Srov. tamtéž 28.

²⁶ Srov. Gn 2,7–8.

²⁷ Srov. Gn 3,8–13.

²⁸ Srov. Úvod do Starého zákona – skriptum, 4:

1.1.2.1 Přítomnost člověka v zahradě Boží

„*Toto je rodopis nebe a země, jak byly stvořeny.*“ (Gn 2,4)

Na počátku verše Gn 2,4 čteme, v obráceném pořadí, o učinění země a nebe Hospodinem. Následně, podtrženo přístavkem „*prach ze země*“²⁹, utváří Hospodin člověka. Tím se biblická zvěst odlišuje od všech mytologických nauk, které se snaží člověka přiblížit božstvu. Sledující horizontální vztah člověka a stvoření, je **člověk předmětem řádu na zemi a je svázán se zemí, s přírodou i s ostatním stvořením.**³⁰

Místem, kde Hospodin chce mít člověka, je tento svět, proto vysází zahradu jako místo chráněné a hrazené s posláním chránit člověka a být zároveň prostorem obecnství s Bohem.³¹ Člověka usazuje do něj jako ústřední postavu, čímž mu dává vše potřebné; současně mu však zadává výslovný příkaz obdělávat a sdržet zahradu. Ostatní tvorové i celá země jsou mu tak podřízeni. Jeho moci jsou však také položeny meze:³² vedle *stromu života*³³ je tu *strom poznání dobrého a zlého*³⁴, čímž člověku není dané právo být soudcem a svrchovaně rozhodovat o dobrém a zlém (srov. Iz 5,20) a je postaven na rozcestí. (srov. Dt 30,15.19) Bůh ovšem nikoho nenechává na pochybách, která cesta je cestou života.³⁵

1.1.2.2 Vzpouora člověka proti Stvořiteli (Gn 3)

Had, řazen k polní zvěři, byl poddán člověku jako jiná zvěř. Vynikal však lstivostí a vědomostmi o záměrech Božích, jichž zneužil, aby rozrušil stvořitelé řády a otrásl důvěrou člověka v Boží vedení.³⁶ Zákaz jíst ze stromu³⁷ znamená, že Bůh nenechal a nenechává svůj lid bez vedení, nezakazuje svobodné myšlení, ale sám dal a dává

²⁹ Srov. Výklady, 30. „Biblické podání neuzivá termínu pro hlínu, z níž se modelovalo, nýbrž termínu pro prach, z něhož se modelovat nedá. (...) Nejde tedy o označení materiálu, ale jakosti: Hospodin Bůh zformoval člověka, který je prach ze země. (...) Člověk je prach, poněvadž Bůh jej jako prach učinil. Jsou to slova o mocném Božím činu a nicotnosti člověka.“

³⁰ Srov. tamtéž 30.

³¹ Srov. tamtéž 31.

³² Srov. tamtéž 30–31.

³³ Srov. Pentateuch, 41. „Strom života je zřejmě určen k tomu, aby jeho plody stále obnovovaly v člověku život, jde tedy o strom poskytující nesmrtnost.“ Srov. též Gn 3,22.

³⁴ Srov. Pentateuch, 41. „Strom poznání dobrého a zlého je sice jmenován zároveň se stromem života, ale lokalizace „uprostřed zahrady“ se přesně vzato týká jen stromu života.“

³⁵ Srov. Výklady, 32–33.

³⁶ Srov. tamtéž 35.

³⁷ Starý zákon – Překlad s výkladem: první kniha Mojžíšova (Genesis), Praha: Kalich, 1978, 37. „Jestliže křesťanští malíři malují scénu „prvního pádu“ pod jabloní, zachycují starou latinskou slovní hříčku: malus, malum – zlý, zlo; mālus, mālum – jabloň, jablko.“

moudrost i víru. Strom poznání tak představuje prostředky a metody, jimiž *se člověk pokouší na vlastní pěst získat vládu nad dobrým a zlým* a dispoziční právo na všechno, i na Boha.³⁸ Klamný subjektivní úsudek, hodnocení toho, co je objektivně zlé, jako dobré a rozhodnutí, které padlo v lidském vnitru, zpečetuje vnější skutek: žena se dělí s mužem, ale nikoli o dar života, nýbrž o ničivou moc smrti. Podle předpovědi hada se oběma skutečně otevírají oči, ale jediné, co poznávají, je skutečnost nahoty, která je pociťována jako zranitelnost a kterou je třeba před nepřítelem skrýt. Výsledkem nadcházejícího soudního procesu (Gn 3,8–13), jemuž předchází vzájemné sebeobviňování muže a ženy, a tím nepřímého obvinění samého Boha jako Stvořitele, je rozsudek nad hadem (jehož „přátelství“ se ženou a vedoucí ke hříchu má být omilostněno nesmiřitelným nepřátelstvím mezi nimi a jejich potomstvem), nad ženou (trest týkající se životních oblastí příznačných pro ženu – těhotenství a rození dětí), nad mužem (trest vážící se k práci a vztahu k půdě), ale nakonec také nad jejich vzájemnými vztahy (podřízenost ženy muži).³⁹

„Poznáním dobrého a zlého“ člověk překročil hranici oddělující Stvořitele od stvoření; výsledkem je, že Bůh zabráňuje člověku přistoupit ke stromu života. Člověk zůstává pouhým stvořením, avšak právě v tom je jeho naděje: *je vyhnán a poslán obdělávat zemi*. Práci v zahradě, která byla pro něj radostí a „bohoslužbou“, střídá obdělávání země, které se stává otročinou a svádí k modloslužbě. Smutek nad novou situací nepramení z nutnosti práce, nýbrž z odloučenosti od Boha.⁴⁰

Přístup ke stromu života se však opět otevírá těm, kdo si vyprali roucho, tj. očistili se od hříchu Kristovou krví (srov. Zj 2,7; 22,2.14.19),⁴¹ jelikož jak čteme u sv. Pavla: „Jako se totiž celé množství stalo neposlušností jednoho člověka hříšníky, tak zase poslušností jednoho se celé množství stane spravedlivými.“ (Řím 5,19)⁴²

1.2 Dějiny Izraele

I když člověk zůstává hříchem porušen, Boží dílo pokračuje. Adamův rod dosahuje vrchol v desátém praotci, v Noem, muži spravedlivém, vůči kterému bezúhonnosti je do kontrastu postavena zkaženost vši země a růst násilí. (srov. Jr 20,8; Abk 1,2) **Člověk**

---

³⁸ Srov. tamtéž 36.

³⁹ Srov. Pentateuch, 44–46.

⁴⁰ Srov. Výklady, 39–40.

⁴¹ Pentateuch, 47.

⁴² Srov. Nejtěžší stránky bible, 155.

opět, tak jako v zahradě Boží, **zrušil Bohem určené řády a poslání**, za co je stíhán; bez trestu vyjde pouze Noe, jeho rodina a ostatní živočišné tvorstvo. **Potopa**, která je samotným trestem pro ty, kteří se zpronevěřili Bohu a rušili jeho dílo (srov. Ž 18,49), **znamená nový počátek**. Novému rodu, lidem i živočichům, dává Hospodin nový řád na obnovené zemi: setbu, žeň, chlad, žár, léto, zimu, den, noc. (srov. Ž 74,17) Tento řád bude trvat „po všechny dny země“.⁴³

Uvědomení si vzájemných vztahů mezi člověkem, organismy a prostředím je klíčem k pochopení ještě málo prozkoumané **oblasti – ekologie v Bibli**. Bez vědomí skutečného významu pojmu ekologie nelze této jednotě vzájemných vztahů, která byla vytvořena a stimulována jednou jedinou Mocí, porozumět.⁴⁴

1.2.1 Dobrořeč, má duše, Hospodinu! (Ž 104,1)

Ž 104,124 představuje radostnou oslavu Božího stvořitelského díla, která navazuje na zprávu o stvoření (Gn 1) a také o potopě (Gn 7,17n),⁴⁵ a jeho složky jsou Hospodinem trvale udržovány v ekologické rovnováze. Vědomí vzájemné závislosti všech životních faktorů vytváří jeden z nejdůležitějších podkladů představ o rovnováze a roli člověka. Zároveň si je s tímto náhledem nutné všimnout, že **člověk je harmonickou součástí svého prostředí za předpokladu, že kultura, kterou rozvíjí, je zakořeněna v přírodě a je s ní v souladu**. Tak tuto skutečnost můžeme označit za jednu z nejdůležitějších nauk, které lze v Bibli nalézt.⁴⁶

1.2.2 Genesis

„Odejdi ze své země, ze svého rodiště a z domu svého otce do země, kterou ti ukážu.“
(Gn 12,1)

Dějiny Izraele, tak jak je líčí Bible, začínají praotcem Abrahámem, který obýval území v Mezopotámii. Uposlechnouce Božího příkazu, odchází se svou ženou Sárrou a Lotem, synem svého bratra, do Kanaánu, kde se utáboruje. Zde však působí jeho stáda

⁴³ Srov. Výklady, 52–60.

⁴⁴ HAREUVENI Nogah: *Ökologie in der Bibel*, Kiryat Ono: Neot Kedumin Ltd., 1974, 7 (dále zkráceně: *Ökologie*).

⁴⁵ *Výklady ke Starému zákonu III.*, Starozákonní překladatelská komise, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, 480 (dále zkráceně: *Výklady III.*).

⁴⁶ Srov. *Ökologie*, 8.

velké škody na obilí, a proto odchází z kanaánské roviny a nechává pást svůj dobytek pod duby v blízkých hájích, čímž ochraňuje před způsobením škody nejen zemědělskou půdu, ale také zajišťuje mírumilovné spolunažívání se sousedním národem. Obraz přesunu Abraháma do hornatějších oblastí Kanaánu tak podtrhuje jeden z raných příkladů ekologie v Bibli, a to *potřebu zajištění rovnováhy mezi zemědělstvím a pastevectvím*.⁴⁷

Gn 13,1–13 předkládá jemnější formu nastolení ekologické rovnováhy: jak Abraham, tak Lot vlastnili velké stáda ovcí a koz, ale „země jim však nevynášela tolik, aby mohli sídlit pospolu a jejich jmění bylo tak značné, že nemohli bydlet pohromadě“ (Gn 13,6). Riziko, že úrodná a trávou posetá země by se rychle proměnila v holou pastvinu,⁴⁸ bylo tak vysoké, že na tuto skutečnost navazuje odloučení, které má jak zabránit nesvárům a zachovat bratrství, tak zachovat zemi: výběr Lota padne na jordánský okrsek, zatímco Abraham a jeho potomci se vydávají na protější stranu k Chebrónu, kde opět vedou své stáda do hájů, aby tak předešli ekologickým škodám.⁴⁹

1.2.3 Numeri

Po propuknutí hladu v kanaánské zemi putovali Izraelité do Egypta, kde pobývali jako otroci 100 let; až do chvíle, kdy byli Mojžíšem osvobozeni z poroby a vedeni sinajskou pouští do země jejich předků. Mojžíš, na základě Hospodinova příkazu, posílá zvědy k průzkumu kanaánské země, kteří jí po návratu popisují jako zemi „oplývající mlékem a medem“ (srov. Nm 13,27), ale současně jako „zemi, která požírá své obyvatele“ (srov. Nm 13, 31).⁵⁰

Po nastěhování se do zaslíbené země proměnil izraelský národ namáhavou prací velkou část zalesněných oblastí v ornou půdu (srov. Joz 17,14–17) a proti postupující erozi a hrozící ztrátě zkulturněné země postavil kamenné terasy. Dále pokračoval ve zřizování vinic a olivových hájů a nasadil fíkovníky a granátová jablka. Dosažením vrcholu v oblasti

---

⁴⁷ Srov. *Ökologie*, 10.

⁴⁸ Srov. tamtéž 10. „Země je pak vlivem deště a větru ponechaná bez ochrany erozi, která odebírá vrstvu humusu, nebo když vane jemný prach nad polem, takže ustupuje skalnatým seskupením.“

⁴⁹ Srov. tamtéž 10.

⁵⁰ Srov. tamtéž 11. Původní kanaánští obyvatelé žili především v údolích a rovinách, jejichž úrodná půda a hojně zásobování vodou umožňovaly široké rozšíření zemědělství. V protikladu k těmto údolím byly neobydlené lesnaté pohoří a husté, podrostem zarostlé svahy, kde se pásly divoké kozy. Tento křovitý a zalesněný kraj měl také bohatství květin, které sloužily jako obživa divokým včelám. Houštiny a lesy byly přirozeným prostředím pro divokou zvěř (lvy, leopardy, medvědě, vlky a jiné dravce), která lovila divoké kozy. Výsledkem zobecnění strachu zvědě z dravců je přemrštěné označení země jako té, která „požírá své obyvatele“.

zemědělství přesunuli Izraelité sféru svého zájmu k rozšíření chovu ovcí, a to na půdu pro pěstební činnost nevhodnou. Tím byla vytvořena **nová rovnováha mezi zkulturněnou zemí a pastvinami**, kterou byla dalšími generacemi respektována a zachována.⁵¹

Narušení vyváženého stavu způsobovala cizí vojska, která neustále vtahovala zemi do války. Králové Izraele v úsilí ochránit svůj lid byli nuceni podepisovat s těmito mocnostmi smlouvy o „oboustranné obraně“. **Izajáš**, jeden z velkých proroků, s předstihem upozorňoval na nebezpečí, které mohou tyto úmluvy přinést,⁵² stejně jako současníci Izajáše věděli, že rolníci drastickou proměnou charakteru země způsobí změnu životního prostředí a naruší vzájemný vztah mezi „organismy“. A takové změny mají vliv také na člověka, který je, stejně jako každý jiný živý tvor, klasifikován jako „organismus“.⁵³ Tato zajímavá paralela zůstává, rozpamatujeme-li se člověk na ní, použitelná a aplikovatelná na všechny současné vztahy ve společnosti.

1.2.4 Proroci

Proroci, jejichž vyprávění je zaznamenáno v několika knihách Bible (Joz, Soud, 1 Kr, 2 Kr, 1 S a 2 S), vedli boj za dodržování morálních pravidel a spravedlnosti, ustavičně připomínali lidu deset přikázání a vštěpovali mu etické požadavky. Posluchači byli nejčastěji rolníci a pastýři; většina z proroků vzešla z podobného prostředí.

Prorok **Jeremjáš** by pastýřem, který podobně jako všichni pastýři jeho doby, odehnal své stáda ze zkulturněné země a učinil tak stejně jak praotec Abrahám před více než 1000 lety. V období dešťů vedl ovce a kozy do pustiny a na potravu bohatého jordánského údolí, kde postačovalo minimum srážek k vytvoření příznivých podmínek pro chov dobytka. Tam setrval až do období prvních dešťů na konci října. Tento každoroční přesun chránil obě oblasti – kanaánskou i jordánskou – před nadměrným zatížením ze strany chované zvěře a současně umožňoval Jeremjáši rok co rok pozorovat koloběh,⁵⁴ který byl přirozenou zákonitostí přírody a protikladem k morálnímu selhání člověka.⁵⁵

---

⁵¹ Srov. tamtéž 11.

⁵² Srov. Iz 7,21–24. „V onen den zůstane člověku jedna kravka a dvě ovce. Nadojí však tolik mléka, že bude jíst smetanu, neboť smetanu a med bude jíst každý, kdo bude zanechán v zemi. V onen den na místech, kde nyní vyrůstá tisíc révových keřů za tisíc šekelů stříbra, bude jen bodláčí a křoví. Jen s šípy a lukem bude možno tudy projít, neboť bodláčím a křovím zaroste celá země.“

⁵³ Srov. Ökologie, 17.

⁵⁴ Srov. tamtéž 19–20. Např. V druhé polovině dubna a v květnu přilétaly hrdličky, vlaštovky a jeřáby z Afriky do Evropy trasou vedoucí přes celý Izrael. Na počátku podzimu však využívaly tyto ptáky pro návrat jinou trasu, která vůbec nevedla přes Izrael. V Izraeli se tak objevují pouze jednou ročně a toto je

1.2.5 Píseň písní

Píseň písní se řadí mezi nejznámější knihy Bible; její verše inspirovali básníky, spisovatele, malíře i sochaře. Zachytává milovníka přírody, a to převážně ve formě dialogu mladíka a jeho milé.

Posuzováním a analýzou veršů Pís 2,10–13 zjistíme, že tyto, kromě poetického popisu přírody, obsahují také poselství lásky, které je vyjádřeno v po sobě následujících každoročních událostech: po zemi se objevují květy, které jsou všude v izraelské krajině k vidění počátkem dubna, hlas hrdličky, která kromě počátku května vydává celý rok monotónní zvuky, fíkovník a zakvitnutá vinné révy koncem měsíce května.⁵⁶

Verše 2, 13–14 představují snahu mladíka o poetické vykreslení milé jako holubice, které v období páření trvajícím od května do poloviny června stavějí svá hnízda do skalnatých roklin. V úpěnlivé prosbě, která poetickou formou popisuje ekologický rámeček, líčí mladík koloběh života a prosí svou milou, aby přišla, protože „její čas a její hodina“ se ke konci přiblížila.⁵⁷ Jak čteme v Kaz 3,1: „*Všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem svůj čas.*“

1.2.6 Svátky

„Každý z vás, kdo je mužského pohlaví, se ukáže třikrát v roce před tváří Hospodina, tvého Boha, na místě, které on vyvolí: při slavnosti nekvašených chlebů, při slavnosti týdnů a při slavnosti stánků. A neukáže se před Hospodinovou tváří s prázdnou.“
(Dt 16,16)

Ze široka daleka putovali Izraelité k jejich svatyni o třech základních svátcích: počátkem jara (PESSAH), v létě (SCHAWUOT) a na podzim (SUKKOT). Jeruzalémský chrám byl vnějším symbolem jednoty lidu, kterého spojovala víra v jednoho jediného

---

označováno jako „čas, který musí dodržet“. Jinak se chovají čápy, kteří přilétají v dubnu z Afriky do Evropy a objevují se ve všech oblastech Izraele. V říjnu, když se vracejí do Afriky, však přelétají jen malou částí Izraele – jordánským údolím, které je v tomto období důležitou pastvinou oblastí.

⁵⁵ Srov. tamtéž 19. Jeremjáš odhodlaně vybízel Izraelity, kteří opustili následování Hospodina, krále, soudce a falešné proroky k nápravě a dodržování řádů daných Hospodinem. (srov. Jr 8,47)

⁵⁶ Srov. tamtéž 20, 31.

⁵⁷ Srov. tamtéž 31.

Boha, izraelská země, jejíž prvorození přinesli poděkování a společné dějiny, kterých středem bylo osídlení a ustanovení jednoho národa.⁵⁸

V roce 586 před Kristem došlo ke zničení chrámu a odvezení Židů do babylonského zajetí.⁵⁹ Zde zůstávali Židé spojeni se svou zemí a Jeruzalémem díky vzpomínkám a tužebným myšlenkám. (srov. Ž 137,16) Po půlstoletí se vrací zpět do svého domova, staví novou svatyni a opět přináší nejlepší ovoce země jako obětní dar. Po několika staletích římská vojska obsazují Jeruzalém a podruhé srovnali chrám se zemí. Tentokrát zničení Jeruzaléma mělo za následek rozptýlení převážné většiny Židů po celém světě.⁶⁰

Svátky představují syntézu obou elementů, které podtrhují Boží jednotu: **úrodnost izraelské země a dějiny jeho lidu**. Toto představuje jedinečný **aspekt soudržnosti židovského národa s jeho historickým prostředím**; tento vzájemný vztah si Židé jako vyhnanci nesli na cestách s sebou jako jediné vlastnictví, které jim nemohl nikdo odejmout.⁶¹

Bible pojednává převážně o dějinách izraelského národa, které představují jedinečnou lásku lidu k jeho domovu. Jsou to dějiny národa, kterého náboženské a ekologické základy se společně slévaly, a tak byly nerozlučně spojeny se zemí, že nesou ducha jejich symbolů, podobenství, tradování a svátků.⁶²

1.2.6.1 PESACH

Velikonoční hod beránka (srov. Ex 13,3–10; Lv 23,5–8; Nu 9,1–14 aj.) spolu se svátkem nekvašených chlebů,⁶³ bývá slaven v období měsíců březen a duben, přičemž datum stál v přímé souvislosti s dobou, kdy se pastýři chystali k odchodu na letní pastviny.

Je to slavnost slavená na památku vysvobození z Egypta, kterým Hospodin vytvořil předpoklad pro **nový život svých vyvolených**.⁶⁴

---

⁵⁸ Srov. tamtéž 31.

⁵⁹ Srov. Všeobecný úvod, kap. 6.2.6.

⁶⁰ Srov. Ökologie, 31–32.

⁶¹ Srov. tamtéž 32. Srov. Výklady III, 532–533.

⁶² Srov. Ökologie, 32–33.

⁶³ Pozn. Svátek nekvašených chlebů splýnul se slavností hodu beránka. Prvotní účel – chránit nastávající žně před ohrožením – však splnutím dostává jinou náplň: chléb poroby připomíná tvrdý život v otroctví (srov. Ex 12,34.39) a chvat (srov. Ex 12,11) při vyvedení z Egypta.

1.2.6.2 SABAT

Sabat zajímá první místo mezi všemi svatými dni Židů a představuje vrchol každého týdne, **poděkování stvoření**. Kromě toho připomíná nejdůležitější událost v dějinách národa – odchod z Egypta. K slavnostem pátečního večera patří žádost o požehnání nad vínem. Bible nám dále u této příležitosti sděluje, že Mojžíš obdržel na poušti deset přikázání po vyjití z Egypta, z nichž čtvrté nám popisuje den klidu, řka:

„Pamatuj, že jsi byl otrokem v egyptské zemi a že tě Hospodin, tvůj Bůh, odtud vyvedl pevnou rukou a vztaženou paží. Proto ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh, dodržovat den odpočinku.“ (Dt 5,15)

Právě tak, jak bylo vyjití z Egypta přechodem z otroctví ke svobodě, tak je **sabat přechodem mezi soustavnou prací a klidem**. A je důležité podtrhnout, že sabat jako nejdůležitější svátek židovského národa je úzce spojen s ekologií a přírodou. Jeho symbolický výraz nacházíme v „nástrojích“ rituálu pro tento den: dva upečené chleby, kalich vína a svícen se sabatními svícemi. Nejdůležitější užitkové rostliny Izraele reprezentují: „obilí“ – pšenice a ječmen, „vino“ – vinná réva a „olej“ – olivovník. V období, kdy stál jeruzalémský chrám, byly tyto produkty zemědělství páleny denně jako oltářní oběť, zatímco o sabbatu bylo obětováno jejich dvojitě množství. Zničením druhého chrámu byl chrámový oltář přemístěn na stoly izraelských rodin, čímž ekologický vztah izraelského lidu k jeho domovu dostal pod tlakem vnějších okolností novou symbolickou formu: ve všech tradičních židovských domech se již téměř 2000 let koná tato oběť.⁶⁵

1.2.6.3 SUKKOT

Sukkot, slavnost stánků, trvá 7 dní a koná se na konci dlouhého léta, kdy dozrávají polní plodiny i ovoce. Je to období, kdy musí zemědělci rychle sklídit svou úrodu, aby tak zabránil zkáze, kterou by mohlo způsobit nadcházející období dešťů.⁶⁶

Historický význam tohoto svátku se vztahuje k Lv 23,42–43: „Sedm dní budete bydlet ve stáncích; všichni domorodci v Izraeli budou bydlet ve stáncích, aby všechna vaše

---

⁶⁴ Srov. Výklady III, 532–535.

⁶⁵ Srov. tamtéž 33–34. Srov. Výklady III, 534.

⁶⁶ Srov. tamtéž 34.

pokolení věděla, že jsem přechovával Izraelce ve stáncích, když jsem je vyvedl z egyptské země.“

K pochopení ekologických souvislostí musí být dodáno, že stánky měly zvláštní formu, která zdůrazňovala vztah člověka k přírodě. Důležitou roli sehrávaly palmy datlové, které vždy rostly v blízkosti vodního zdroje a přinášely několikanásobný užitek: vějíř listů dával stín, plody, datle, obsahující cukr a živiny, zajišťovaly člověku výživu a současně samotné palmy upozorňovaly putující poušti na přítomnost oáz. Stavějí-li si dnes Židé, stánky, činí tak nejen na památku stánek, ve kterých bydleli jejich předkové, ale současně tím jednájí v souladu s ekologickým významem Bible.⁶⁷

Jiná část Bible s sebou nese nařízení, aby Židé oslavovali tento svátek s kyticemi ze čtyř rostlinných druhů; tyto byly původně taky přinášeny do chrámu. Čtyři různé rostlinné druhy představují nejen poděkování za sklizeň, ale také události, které připomínají: plody ušlechtilých stromů⁶⁸ jako symbol bohaté slizně, mladý, ještě uzavřený palmový list jako symbol události na poušti a dějin Izraele, vrba rostoucí v blízkosti řek jako symbol modliteb za déšť⁶⁹ přednášených od prvního dne po oslavách svátku sukkot a vždy zelená myrta,⁷⁰ symbol nesmrtelnosti a pokračování života, blahobytu a úspěchu, jako vzpomínka na období, kdy byly rozsáhlé oblasti izraelské země pokryty ještě lesy a podrostem.⁷¹

Den následující po sukkot je dnem, který připomíná, že celý tento cyklus souvisí s neustálým během přírody a tato skutečnost má také svůj jedinečný význam: celá tisíciletí v exilu bylo zachovááno předávání tohoto svátku mezi Židy. Tím neexistuje nic většího, než uchováování vzpomínky na izraelskou zemi a Boží zaslíbení.⁷²

1.2.7 Sedmiramenný svícen

Sedmiramenný svícen, menóra, představuje vedle Davidovy hvězdy nejznámější izraelský symbol. Byl používán nejprve ve svatyních na sinajské poušti, později v jeruzalémském chrámu. Jeho popis nacházíme v Ex 25, 31–36. Staré židovské prameny

---

⁶⁷ Srov. tamtéž 34.

⁶⁸ Srov. Lv 23, 40.

⁶⁹ Pozn. Tyto modlitby konají Židé po celém světě dodnes, bez ohledu na oblast, ve které se nacházejí.

⁷⁰ Pozn. Ve srovnání s vrbou nepotřebuje myrta tolik vody. A dále, myrtová větev po odtržení z mateřské rostliny vydrží svěží až několik týdnů. Tato vlastnost byla v Antice označovaná jako nesmrtelnost.

⁷¹ Srov. Ókologie, 47.

⁷² Srov. tamtéž 48.

jako Talmud poukazuje na přímou souvislost mezi svícem a specifickými rostlinami, a to šalvěj, které různé druhy lze nalézt po celé zemi a z nichž jeden, v Izraeli divoce rostoucí druh, nápaditě připomíná právě tento svícen. Svícny byly velekněžskými plněny čistým olivovým olejem,⁷³ který se vyznačoval jasným a pokojným plamenem.⁷⁴

Po srovnání druhého chrámu se země byla menóra odnesena Římany jako symbol podmanění si Židů a důkaz zničení chrámu. Navzdory této skutečnosti si Židé nesou reprodukci této menóry do všech zemí jako symbol myšlení – vítězství morálního práva nad bezcitnou mocností.⁷⁵

1.2.8 Návrat

Po dvou tisících letech se Židé vrací zpět do své vlasti. Přicházejí však do zcela jiné země, jelikož několikasetletá trvajících zanedbávání a ničení země si vyžádalo svou cenu. Keren Kayemeth Leisrael, židovský národní fond, započal zalesňovací práce jako nutnou podmínku pro obnovování zničené ekologické rovnováhy a zřídil Neot Kedumin – Zahradu Izraele – kde došlo k zrekonstruování ekologického rámce fauny a flóry z dob Izraele v biblickém období.⁷⁶

Fyzická obnova vztahu mezi biblickou zemí a izraelským národem vedla v těchto oblastech k probuzení vědomí o smyslu ekologické rovnováhy a z ní plynoucí nutnosti ochrany životního prostředí⁷⁷ a slouží jako příklad pro možnost znovunavázání na původní vzájemný vztah mezi člověkem a jeho prostředím a Hospodinův stvořitelský řád.

1.3 Nový zákon

V Novém zákoně se setkáváme s obtížným určováním výrazu „život“, pro které má řečtina dva podklady: *zōé* a *bios*.⁷⁸ Heller osvětluje rozdíl mezi těmito označeními, a to, že:

---

⁷³ Srov. Ex 27,20.

⁷⁴ Srov. *Ökologie*, 48. Také v raných dějinách se objevuje olivová větvička, kterou s sebou přináší holubice v biblickém vyprávění o Noemově arše. (srov. Gn 8,11) Tato představuje symbol světla spojeným s pokojem.

⁷⁵ Srov. *Ökologie*, 48–49.

⁷⁶ Srov. tamtéž 50.

⁷⁷ Srov. tamtéž 50.

⁷⁸ Srov. HELLER Jan: Pojetí života v Písmu, in: *Teologické texty* 5 (1997), 152.

zocé představuje životní sílu, princip života, to, co oživuje, zatímco *bios* znamená průběh života a souhrn jeho potřeb. Lze tedy říci, že „zocé je předpokladem pro bios“.⁷⁹

V Mt 7,14 mluví Ježíš o cestě života v návaznosti na obraty starozákonního mudrosloví. Mt 18,8; 19,17 říká o vcházení do života v souladu s tehdejšími rabíny.

Pojem život ze synoptiků používá zejména Lukáš, který označuje pozemský život jako bios (Lk 8,14) nebo zocé (Lk 16,25), věčný život z Boha a u Boha jako zocé.⁸⁰

Také Jan má výraz život v oblibě. (srov. 1,4; 5,26 aj. – Život je v Synu, ba Syn je sám život – 11,25; 14,6 a kdo věří, má život – 6,53; 20,31).⁸¹

Pavel klade do protikladu pozemského života (1 Kor 3,22; Řím 8,38) pravý život (1 Tim 6,19; srov. Lk 12,15), který je pro něj jen jiným názvem pro život věčný, zmiňovaný v evangeliích.⁸²

Stejně jako ve Starém zákoně život nepředstavuje přirozenou a trvalou vlastnost či mohutnost individua, ale **něco, co je Bohem darováno a dál roste ze vztahu k Bohu**, v Novém zákoně a v duchovním smyslu pak zejména ze vztahu k Božímu Synu, kde je hlavní pozornost zaměřena na vykoupení člověka z hříchu.⁸³

Přesah antropologicko-soteriologického hlediska představuje zmínka o lkajícím prostředí vyhlížejícím vykoupení (Řím 8,18-21).⁸⁴ Bůh je dárce života: kdo je z Boha, život nese a sám obdarovaný dává dál. Proto ten, kdo život ničí, dává tím najevo, že pohrdá jeho Tvůrcem a Dárce, a tak se sám staví do služby smrti.⁸⁵

Eschatologická perspektiva biblického poselství je vlastně výhledem k plnosti života, pravého života. Jde o obnovu celého Božího stvoření, tedy něčeho, co přesahuje *restitutio humanitatis*. Příprava příchodu Božího království či života nového věku je docela

---

⁷⁹ Srov. tamtéž 152.

⁸⁰ Srov. tamtéž 152.

⁸¹ Srov. tamtéž 152.

⁸² Srov. tamtéž 152.

⁸³ Srov. tamtéž 152.

⁸⁴ Srov. tamtéž 152. Heller vykládá Řím 8,18–21 jako „Kristovu lásku zjevenou v oběti kříže a znovu přicházející v každém láskyplném, obětavém činu a dávající život všem, udržující při životě skrytě a neviditelně celé stvoření.“

⁸⁵ Srov. tamtéž 152.

prostě láska: láska Kristova, zjevená v kříži a vzkříšení a přesahující naše lidské horizonty a svazující nás se životem celého stvoření.⁸⁶

---

⁸⁶ Srov. tamtéž 152.

2. Magisterium

Emancipace přírodních věd z vlivu filosofie a teologie,⁸⁷ jejich nebývalý rozvoj v posledních desetiletích a diferenciaci do nových odvětví, s sebou nese neustálé zkoumání přírody a procesů v ní probíhajících; vždy z jiného a pro daný obor specifického uhlu pohledu – vyjádření definitivních závěrů a stanovisek však zůstává, vzhledem k jejich vývoji, v nedohlednu. Vývoj podobného charakteru prodělává také nauka církve,⁸⁸ jelikož je potřebné vykládat Boží zjevení ve světle a chápání dané doby.

V následujícím oddílu, sledující otázku stvoření, přírody a životního prostředí, představíme vyvíjející se stanovisko církve k nastolené problematice. Použití synchronní analýzy na vybrané církevní dokumenty a formulované stanoviska nám bude nápomocné k vyjádření současného postoje církve. Primárním pramenem nám budou *Dokumenty II. vatikánského koncilu, Sociální encykliky, Katechismus katolické církve, encykliky Jana Pavla II. a Kompendium sociální nauky církve*.

2.1 Magisterium a ekologie

V průběhu dějin, zejména v posledních 100 letech, církev neopomíná – podle slov papeže Lva XIII. – říci „slovo, které jí přísluší“ k záležitostem společenského života⁸⁹ a již v jeho encyklice *Rerum novarum* reaguje na společenské a hospodářské podmínky konce 19. století. O osm desetiletí později Pavel VI., vědom si složitosti a rozporuplnosti kulturního a hospodářského rozvoje národů, říká: „Tváří v tvář těmto různým situacím je pro nás obtížné říci nějaké jednoznačné slovo nebo navrhnout řešení, které by mělo všeobecnou platnost. To však není našim úmyslem ani úkolem.“ (OA, 4) Zůstává tak

---

⁸⁷ Srov. VACHA Marek: *Místo, na němž stojíš, je posvátná země*, Brno: Cesta, 2008, 200–209 (dále zkráceně: *Místo*). „Do 17. Neexistují chemie, biologie a fyzika jako samostatné disciplíny: přírodní vědy jsou součástí filosofie a úkolem filosofie je kontemplace vesmíru; je zde vize Tomáše Akvinského, že Bůh je Umělec a svět uměleckým dílem.“

⁸⁸ Srov. DRUHÝ Vatikánský koncil: *Věroučná konstituce o Božím zjevení *Dei verbum**, (ze dne 18. listopadu 1965), in: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995, 107–123. DV 12: „Protože však se má Písmo svaté číst a vykládat v témž Duchu, ve kterém bylo napsáno, v zájmu správného vystižení smyslu posvátných textů je třeba (...) mít na zřeteli živou tradici celé církve a analogii víry. **Je povinností exegetů přispívat podle těchto pravidel k pronikavějšímu pochopení a výkladu smyslu Písma svatého, aby na základě předběžné vědecké práce dozrál úsudek církve.**“

⁸⁹ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPAVEDLNOST A MÍR: *Kompendium sociální nauky církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, 11 (dále zkráceně: *Kompendium*).

na křesťanech, aby objektivním způsobem ve světle evangelia zhodnotili situaci své země a čerpali „zásady pro způsob myšlení, měřítka posuzování a směrnice pro praxi.“ (OA, 4)

V roce 1967 způsobil velký rozruch ve společnosti a mezi křesťany článek *The Historical Roots of Our Ecological Crisis* (Historické kořeny naší ekologické krize).⁹⁰ V něm autor, L. White, určuje jako viníka ekologické krize⁹¹ společnosti křesťanství: „*Naše ekologická krize je produktem zcela nové demokratické kultury. Jde o to, zda zdemokratizovaný svět dokáže přežít své vlastní průvodní jevy. Pravděpodobně nepřežije, pokud nepřehodnotíme svá axiomata – samozřejmé pravdy a zásady.*“⁹² A dále pokračuje: *V naší (moderní průmyslové) společnosti totiž nebyl přijat žádný jiný soubor základních hodnot, který by nahradil hodnoty křesťanské. Proto se ekologická krize bude prohlubovat do té doby, dokud neodmítneme křesťanskou zásadu, že existence přírody nemá jiný smysl než sloužit člověku.*“⁹³

2.1.1 Dokumenty II. vatikánského koncilu

II. vatikánský koncil je označován jako pastorální, koncil péče o lidi. Kromě formulování trvalých zásad církve, jejích dogmat a její morální teologie, vydává i církevně právní, zákonné normy pro život církve.⁹⁴

2.1.1.1 Lumen Gentium

Věřoučná konstituce **Lumen Gentium**⁹⁵ poukazuje na potřebu, aby ze strany věřících byla uznávána vnitřní povaha všeho stvořeného, jeho jednota a zaměření k oslavě Boha. (srov. LG 36) Kromě apoštolátu jsou laici povoláni, dle svých odborných znalostí ve světských oborech a svou činností, vnitřně povýšenou Kristovou milostí, přispívat k rozvoji stvořených hodnot svou prací i technickými a kulturními prostředky (srov. LG 33) a „*celou společnost i celé stvoření přivádět k lepšímu stavu.*“ (LG 41)

---

⁹⁰ WHITE Lynn: The Historical Roots of the Ecological Crisis, Science 1967 (vol. 155) /č. 3767, 1204–1207. (citace podle: WHITE Lynn: Historické kořeny naší ekologické krize, http://global21.info/vyhybka.php?str=white_koreny&obor=spol, (1.5.2009) (dále zkráceně: Historické kořeny). Srov. VACHA Marek Orko: Křesťanská a environmentální etika, in: Universum 1/XVIII, 16.

⁹¹ Pozn. Prvenství použití tohoto slovního spojení patří L. Whitu, který se snaží určit míru podílení se křesťanství na vzniku konfliktu mezi člověkem a přírodou.

⁹² Srov. Historické kořeny.

⁹³ Srov. tamtéž.

⁹⁴ Srov. Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha:Zvon, 1995, 16–18.

⁹⁵ DRUHÝ Vatikánský koncil: Věřoučná konstituce o církvi *Lumen Gentium*, (ze dne 21. listopadu 1964) (dále zkráceně: LG), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, 37–100.

2.1.1.2 Gaudium et Spes

Pastorální konstituce **Gaudium et Spes**⁹⁶ má svůj původ v koncilu samém. Lze jí pokládat za podklad pro započetí dialogu s těmi, kteří se k církvi jako k instituci nepatří. Díky skutečnosti, že „člověk se vždy snažil rozvíjet svůj život prací a důvtipem, neustále rozšiřuje svou nadvládu téměř nad celou přírodou.“⁹⁷ Činí tak v souladu s příkazem nejen podmanit si zemi se vším, co je na ní, ale i spravovat svět spravedlivě a svatě, jelikož lidská činnost, jíž se lidé snaží během staletí zlepšovat své životní podmínky je ve shodě s Božím stvořitelem záměrem. (srov. GS 34) Uznáním Boha jako Stvořitele má člověk všechno zaměřit k němu – sebe i celý vesmír – aby tak bylo poukázáno, na základě podřízení si všech věcí, na vznešenost Božího jména.⁹⁸

GS 37 obsahuje upozornění na skutečnost, že „lidský pokrok, který je velikým dobrem pro člověka, nese s sebou i velké pokušení: kde je totiž porušen řád hodnot a dobré smíseno se zlým, jednotlivci i skupiny dbají jen o vlastní zájmy a ne o zájmy ostatních. Tak se stává, že svět už není místem opravdového bratrství a člověkova vzrůstající moc hrozí zničit samo lidstvo.“ Současná společnost si z obavy z užšího spojení mezi činností člověka a náboženstvím neuvědomuje, že „stvořené věci a společenské útvary mají vlastní zákony a hodnoty, které má člověk postupně poznávat, používat jich a pořádat je“. Tento fakt je shodný také s vůlí Stvořitele. Všechny stvořené věci mají svou vlastní trvalost, pravdivost, hodnotu, vlastní zákony i uspořádání; a tyto všechny musí člověk respektovat.⁹⁹

Křesťané jako poutníci do nebeského města musí hledat a mít na mysli to, co je shůry¹⁰⁰ – tímto však nedochází k umenšení, ale k nárůstu významu jejich úkolu: usilovat spolu se všemi lidmi o vybudování lidštějšího světa. Člověk prací svých rukou nebo za pomoci technických prostředků obdělávající zemi, aby vydala úrodu, realizuje Boží plán zjevený na počátku věků – **příkaz podrobit si zemi**,¹⁰¹ čímž dochází nejen ke zdokonalování stvoření, ale také zušlechťování člověka sebe sama. Vědecký a technický pokrok může s sebou nést nebezpečí, že člověk se začne považovat za nezávislého

⁹⁶ DRUHÝ Vatikánský koncil: Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et Spes*, (ze dne 7. prosince 1965) (dále zkráceně: GS), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, 183–265.

⁹⁷ Srov. Gn 1,26–27; Gn 9,2–3; Mdr 9,2–3.

⁹⁸ Srov. Ž 8,7.10.

⁹⁹ Srov. GS 36.

¹⁰⁰ Srov. Kol 3,1–2.

¹⁰¹ Srov. Gn 1,28.

a soběstačného; současně však mohou být přípravou k přijetí poselství evangelia, které může být dovedeno k cíli božskou láskou toho, jenž přišel, aby spasil svět.¹⁰²

„Bůh dává zemi a všechno, co na ní je, k užívání všem lidem a národům. (...) Toto obecné určení statků je nutné mít vždycky na zřeteli.“¹⁰³

2.2.1 Sociální encykliky

2.2.1.1 Populorum progressio

Encyklika **Populorum progressio**¹⁰⁴ se zabývá mezinárodním rozvojem s důrazným zřetelem na sociální otázku. V reakci na prohlubující se rozdíly mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi papež Pavel VI. vyzvedá slova Písma: „*Naplňte zemi a podmaňte si ji.*“ Vše stvořeno pro člověka mu je svěřeno jako úkol: svým rozumem a vlastním úsilím zdokonalovat a svou prací podmaňovat si svět. „*Bůh určil zemi a všechno, co je na ní, k užívání všem lidem a národům, takže stvořených statků se má dostat všem spravedlivou měrou; to žádá spravedlnost provázená láskou.*“¹⁰⁵

S dosažením rozvoje a technického pokroku úzce souvisí industrializace, díky které se člověk pozvolna zmocňuje skrytých zákonů přírody a lépe využívá jejího bohatství na základě houževnatého uplatňování svého důmyslu a své práce.¹⁰⁶

Pravdou zůstává, že přikázání pracovat a podrobovat si zemi pochází od Boha. Člověk, stvořen k Božímu obrazu, má tak spolupracovat se Stvořitelem na dokončení díla stvoření a vtisknout zemi duchovní pečeť, kterou sám dostal.¹⁰⁷

---

¹⁰² Srov. GS 57.

¹⁰³ Srov. GS 57. Srov. GS 69.

¹⁰⁴ PAVEL VI.: encyklika *Populorum progressio*, (ze dne 2. března 1967) (dále zkráceně: PP), in: *SOCIÁLNÍ ENCYKLIKY (1891–1991)*, Praha: Zvon, 1996, 229–259.

¹⁰⁵ Srov. GS 69.

¹⁰⁶ Srov. PP 25.

¹⁰⁷ Srov. GS 25. Srov. PP 27.

2.2.1.2 Octagesima adveniens

V otevřeném apoštolském listu **Octagesima adveniens**¹⁰⁸ určenému kardinálu Royovi při příležitosti osmdesátého výročí encykliky *Rerum novarum* papež Pavel VI. věnuje naléhavým otázkám dané doby. Závažným jevem a příčinou nových sociálních problému se stala urbanizace, která s sebou nesla zanechání zemědělské činnosti, která po několik staletí představovala hlavní zdroj obživy. Opouštění této činnosti vedlo k novému demografickému rozdělení, konkrétně nadměrný růst obyvatel v městech a předměstích doprovázen masivním rozšířením průmyslu. Paralelně s touto skutečností se industrializace podílela na technických výzkumech a přeměnách přírody.¹⁰⁹

Každá změna v uspořádání a fungování společnosti s sebou nutně nese riziko, že vykořisťováním přírody, že vykořisťováním přírody se člověk sám stane obětí tohoto hanobení. Ruku v ruce má toto za následek zhoršování stavu životního prostředí (znečištění a odpady, nové nemoci). Tím, že člověk není schopen již ovládat ani své vlastní lidské společenství, vytváří si pro svůj zítřek životní podmínky, které se mohou stát nesnesitelnými pro něj samotného. Každý křesťan má proto povinnost brát v úvahu hrozící rizika, aby tak spolu s ostatními lidmi převzal odpovědnost za osud pro ně společný.¹¹⁰

2.3.1 Encykliky Jana Pavla II.

2.3.1.1 Redemptor hominis

Jan Pavel II. ve své encyklice **Redemptoris hominis**¹¹¹ klade na primární místo člověka a mj. poukazuje na jeho místo ve světě.

V Kristu, Vykupiteli světa, „se zjevila novým a ještě obdivuhodnějším způsobem základní pravda o stvoření, kterou dokazuje kniha Geneze, když několikrát opakuje: "A Bůh viděl, že je to dobré."¹¹² Viditelný svět stvořený Bohem pro člověka¹¹³ a podroben vstupem hříchu nicotnosti,¹¹⁴ získává v Ježíši Kristu své původní spojení s Bohem. A jako

---

¹⁰⁸ PAVEL VI.: apoštolský list *Octagesima adveniens*, (ze dne 14. května 1971) (dále zkráceně: OA), in: *SOCIALNÍ ENCYKLIKY (1891–1991)*, Praha: Zvon, 1996, 267–296.

¹⁰⁹ Srov. OA 9.

¹¹⁰ Srov. tamtéž OA 21.

¹¹¹ JAN PAVEL II.: *Redemptor hominis*, Praha: Zvon, (ze dne 4. března 1979) (dále zkráceně: RH).

¹¹² Srov. RH 8.

¹¹³ Srov. tamtéž RH 8. Srov. Gn 1,26–30.

¹¹⁴ Srov. RH 8. Srov. Řím 8,20.

v člověku – Adamovi byl tento svazek přetržen, tak v člověku – Kristovi byl znovu navázán.¹¹⁵

Pokrok – hrozba znečištění životního prostředí na místech s rychle se rozvíjejícím průmyslem, ozbrojené srážky mezi národy, hrozba sebezničení člověka jadernými zbraněmi či bombami, nedostatek úcty k životu nenarozených – se stává synonymem mnohostranného podrobení „pomíjivosti“ a to, co mělo člověku sloužit, obrací se proti němu samému v čem, „jak se zdá, spočívá hlavní příčina dramatu současného života.“¹¹⁶ Užívání bohatství naší země či nekontrolovaný rozvoj techniky často ohrožují přírodní životní prostředí, ruší přímý kontakt člověka s přírodou a odcizují je navzájem.¹¹⁷

Dle Jana Pavla II. lze východisko ze stávající situace nalézt pouze v paralelní, s pokrokem se rozvíjející mravnosti a etice.¹¹⁸

2. 3.1.2 Sollicitudo rei socialis

Encyklika **Sollicitudo rei socialis**¹¹⁹ odráží péči církve o sociální otázky osmdesátých let minulého století – ohrožování života lidí v rozvojových i vyspělých zemích hospodářským úpadkem (negramotnost, vykořisťování, diskriminace) a nezaměstnaností.¹²⁰

Positivně se v současné době jeví zvyšující se povědomí veřejnosti o omezenosti dostupných zdrojů a potřebách respektování rytmů přírody a její celistvosti, což představuje podstatu péče o ekologii.¹²¹ Člověk je povolán k užívání stvořených věcí a starostlivosti o ně. (srov. Gn 2,15) Po bližším prozkoumání Gn 3, 17–19 zjišťujeme, že analogicky k neposlušnosti člověka k Bohu a odmítnutí podrobit se mu, staví se na odpor člověku také příroda. Povolání k vlastnění a užívání stvořených statků sice nadále platí, ale stává se obtížným a namáhavým.¹²² Z toho vyplývá, že rozvoj, jeho plánování, užívání

---

¹¹⁵ Srov. RH 8.

¹¹⁶ Srov. RH 15–16.

¹¹⁷ Srov. tamtéž RH 15–16.

¹¹⁸ Srov. tamtéž RH 15–16.

¹¹⁹ JAN PAVEL II.: *Sollicitudo rei socialis*, Praha: Zvon, (ze dne 30. prosince 1987) (dále zkráceně: SRS).

¹²⁰ Srov. SRS předmluva.

¹²¹ Srov. SRS 26.

¹²² Srov. tamtéž SRS 29.

přírodních zdrojů¹²³ a způsob, jakým se z nich těží, nelze oddělovat od respektování mravních zákonů.¹²⁴

2.4.1 Katechismus katolické církve

Katechismus katolické církve předkládá uspořádaný a souhrnný výklad podstatných a základních složek křesťanského katolického učení, jak o víře, tak o etice, a to ve světle II. vatikánského koncilu a celkové tradice církve. Jeho hlavními prameny jsou Písmo svaté, Otcové, liturgie a učitelský úřad církve.¹²⁵

2.4.1.1 Vyznání víry

Vyznání víry (Krédo, symboly víry) shrnuje víru, kterou vyznávají křesťané.¹²⁶ Sdělení Gn 1,1 v sobě obsahuje skutečnost, že všechno, co existuje (vyjádřeno rčením „nebe i země“), závisí na tom, který mu dává bytí.¹²⁷

Katecheze o stvoření nabízí odpovědi na základní otázky lidského i křesťanského života po původu a směřování člověka. Křesťanská víra konfrontována s různými odpověďmi po původu¹²⁸ učí, že „svět byl stvořen ke slávě Boží“¹²⁹ Bohem „ne aby rozmnožil vlastní slávu, ale aby ji ukázal a sdělil.“¹³⁰ Boží sláva záleží v tom, že se uskuteční zjevení a sdílení jeho dobroty, neboť kvůli tomu byl svět stvořen. Konečným cílem stvoření je, aby Bůh „který je původcem všeho, byl také „všechno ve všem“ (1 Kor 15, 28).¹³¹ Stvoření má svou vlastní dobrotu¹³² a dokonalost, ale nevyšlo z rukou Stvořitele zcela dokončené. Je stvořeno tak, že je „cestě“ (in statu viae) ke konečné dokonalosti, k jaké je Bůh určil; tu však má teprve dosáhnout.¹³³ Svět uchovává v existenci svým Slovem, což je Syn, který „všechno udržuje svým mocným slovem“ (Žid 1,3), a skrze Ducha Stvořitele, který dává život.¹³⁴

---

¹²³ Srov. PESCHKE Karl – Heinz: Křesťanská etika, Praha: Zvon, 1999, 653–654 .

¹²⁴ Srov. tamtéž SRS 34.

¹²⁵ Srov. Katechismus katolické církve, <http://www.katechismus.cz/>, (1.5.2009).

¹²⁶ Srov. KKC 187.

¹²⁷ Srov. KKC 290.

¹²⁸ Srov. Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 195, čl. 282, 285 (dále zkráceně: KKC).

¹²⁹ 1. vatikánský koncil: DS 3025.

¹³⁰ Srov. KKC 293.

¹³¹ Srov. KKC 294.

¹³² Srov. Gn 1,4.10.12.18.21.31. „A Bůh viděl, že je to dobré ... velmi dobré.“

¹³³ Srov. KKC 302.

¹³⁴ KKC 320.

2.5.1 Kompendium sociální nauky církve

Magisterium na počátku 3. tisíciletí přistoupilo k aktualizaci látky obsaženého v sociální nauce církve, jelikož rozvoj společnosti v uplynulých čtyřech desetiletích – od konce II. vatikánského koncilu – přinesl potřebu otevření nových palčivých problémů a vynutil si reflexi postojů katolické církve ve světle nových poznatků, jehož důkazem je mj. samostatná kapitola pojednávající o problematice ochrany životního prostředí.

2.5.1.1 Člověk a svět věcí

Vycházejíce z vyjádření magisteria, „biblické pojetí světa inspiruje křesťanské postoje ohledně užívání země.“¹³⁵ V návaznosti na pokrok, ke kterému došlo vzhledem k rozvoji empirických věd, techniky a umění, rozšiřuje dnešní člověk svou moc nad celou přírodou. Úsilí člověka o zlepšení svých životních podmínek je, vzhledem k přijetí úkolu správce země, ve shodě se stvořitelem plánem. Je však nutné si uvědomit si, že využívání lidské produkce může vést také ke zneužití svěřené pravomoci a degradaci prostředí.¹³⁶

Zdokonalování ve vědecké a technické oblasti je samo o sobě hodnoceno ze strany magisteria kladně. Hlavním kritériem pro každou činnost přinášející rozvoj by však měl zůstat respekt nejen vůči jinému člověku, ale i vůči všemu stvořenému; každá změna může s sebou přinášet zničení vzájemných vztahů v ekosystému, jehož následky se mohou projevit i v jiných oblastech. Obecně tak můžeme tvrdit, že by tyto následky mohly ireverzibilně ovlivnit kvalitu života budoucích generací.¹³⁷

2.5.1.2 Krize vztahu mezi člověkem a životním prostředím

Základné východisko pro vyhodnocování problémů v oblasti vztahu člověka a životního prostředí, představují biblické poselství a učitelský úřad církve. U počátku všech problémů je fakt, že člověk, nerespektujíc zásady mravnosti si nárokuje bezvýhradnou vládu nad stvořeným světem.¹³⁸ Jak uvedl Jan Pavel II. ve svém projevu k účastníkům Konference o životním prostředí a zdraví, „moderní doba s sebou přinesla

---

¹³⁵ Srov. Kompendium, čl. 456.

¹³⁶ Srov. tamtéž čl. 456–460.

¹³⁷ Srov. tamtéž čl. 456–460.

¹³⁸ Srov. tamtéž čl. 461.

vzrůstající schopnost člověka zasahovat do přírody a pozměňovat ji. Záměr dobývat a vytěžovat zdroje převládá a nabyl agresivní podoby a dnes dospěl tak daleko, že ohrožuje samotnou hostitelskou kapacitu životního prostředí. Prostor je pojímán jako „zdroj“ ohrožuje životní prostředí jako „domov“. Kvůli mocným transformačním prostředkům, které nabízí technická civilizace, jsme dospěli, jak se zdá, ke kritickému bodu vztahu mezi člověkem a životním prostředím.¹³⁹ Příroda se jeví jako nástroj v rukách člověka, jako skutečnost, s níž by měl člověk neustále manipulovat především technickými prostředky. **Správné pojetí životního prostředí na jedné straně nemůže utilitaristicky redukovat přírodu na pouhý předmět manipulace a využívání, na straně druhé však také nesmí přírodu absolutizovat a nadřazovat jí důstojnosti lidské osoby.**¹⁴⁰

Učitelství úřad církve zdůrazňuje lidskou odpovědnost za zachování celistvého a zdravého životního prostředí. Jan Pavel II. dále poukazuje na možnost pozitivního využívání vědeckých poznatků a jejich využití k prospěchu. Toto však lze realizovat pouze v případě, bude-li brán ohled na lidskou důstojnost a život současných generací, ale i těch budoucích.¹⁴¹

2.5.1.3 Společná odpovědnost

Nutnost odpovědného chování k životnímu prostředí se vztahuje nejen na současníky, ale i na budoucí generace,¹⁴² čímž se jedná o odpovědnosti, které mají dnešní generace vůči ostatním.¹⁴³

Plánování ekonomického rozvoje musí dbát na **nutnost respektovat integritu přírody a přírodní cykly**, neboť přírodní zdroje jsou omezené a některé nejsou obnovitelné.¹⁴⁴

---

¹³⁹ Srov. tamtéž čl. 161. Srov. JAN PAVEL II.: Projev k účastníkům Konference o životním prostředí a zdraví (ze dne 24. března 1997), 2: Insegnamenti di Giovanni Paolo II, XX, 1 (1997) 521.

¹⁴⁰ Srov. tamtéž čl. 463.

¹⁴¹ Srov. tamtéž čl. 456.

¹⁴² Srov. PP 17. „My, kteří jsme nastoupili jako dědici po minulých generacích, máme užitek z práce svých současníků, máme závazky vůči všem lidem vůbec. Proto nemůžeme být lhostejní k těm, kdo přijdou po nás a rozšíří kruh lidské rodiny. Všeobecná solidarita je tedy skutečností a přináší nám nejen dobrodiní, ale také povinnosti.“

¹⁴³ Srov. Kompendium, čl. 467.

¹⁴⁴ Srov. Kompendium, čl. 470. Srov. KLAUS Václav: Modrá, nikoli zelená planeta – Co je ohroženo: klima, nebo svoboda?, Praha: Dokořán, 2007, 41–51. „Potenciální“ zdroje jsou přeměňovány ve zdroje ekonomické právě a jedině jeho „konečným“ zdrojem, kterým není nikdo jiný než člověk, jeho invence a jeho úsilí. Omezeným, případně limitujícím zdrojem lidstva tak může být jen a jedině onen „lidský zdroj“ (...) Nejsou žádné, bez člověka existující zdroje a není žádná, bez cen definovaná „potřeba“ zdrojů. (...)

Řešení ekologické problematiky vyžaduje, aby ekonomická aktivita více respektovala životní prostředí a sladila požadavky ekonomického rozvoje s požadavky ochrany životního prostředí, neboť představuje jeden ze statků, které nejsou tržní mechanismy s to odpovídajícím způsobem chránit nebo rozvíjet. Současná ekonomika, která bere ohled na životní prostředí, se nezaměřuje výhradně na dosahování co nejvyššího zisku, protože ochrana životního prostředí nemůže být zajištěna pouze na základě finanční kalkulace nákladů a přínosů.¹⁴⁵ V tomto kontextu je nutno mít na zřeteli jednak vztah mezi lidskou aktivitou a klimatickými změnami, jednak využívání přírodních statků a jednak problematiku energetických zdrojů. Rovněž je nutné, aby se pokračovalo v hledání alternativních zdrojů a toto bylo podporováno ze stran států, mezinárodního společenství i ekonomických činitelů.¹⁴⁶

Jan Pavel II. také ve svých projevech k domorodým obyvatelům Austrálie,¹⁴⁷ Guatemaly, Kanady, Ekvádoru aj. vyzývá k zvláštní ochraně vztahu domorodých národů ke svým zemím a jejich zdrojům, jelikož tyto představují příklad života v harmonii s životním prostředím, které se naučili znát a uchovávat.¹⁴⁸

Současné biologické a biogenetické technologie nabízejí možnosti využití v oblasti zemědělství, zootechnice, lékařství, ochraně životního prostředí, avšak na sebe váží nesčetné diskuse a přípravy studií, jelikož jejich důsledky na lidské zdraví, ovlivnění životního prostředí a ekonomiky vyvolávají otazníky.¹⁴⁹ Navzdory jejich možnému sociálnímu, ekonomickému a politickému významu, a to i mezinárodního charakteru, nesmí být za žádných okolností opomenuta kritéria spravedlnosti (odpovědnost za čisté a poctivé bádání, zacílení k naplňování společného dobra, vyhodnocování možných výhod a eventuálních rizik spojených s biotechnologiemi a úplné a objektivní předávání informací jako základ pro vytváření mínění veřejnosti)¹⁵⁰ a solidarity¹⁵¹ (podporou vzájemné výměny vědeckých a technologických poznatků a jejich sdílením s rozvojovými zeměmi

---

Každý zdroj má svou cenu (...) Cena představuje klíčový parametr.“ Srov. <http://forestportal.efi.int/>. Srov. <http://www.wwf.de/>.

¹⁴⁵ Srov. JAN PAVEL II.: Projev na 25. generální konferenci FAO (ze dne 16. listopadu 1989), 8: AAS 82 (1990) 673.

¹⁴⁶ Srov. Kompendium, čl. 470.

¹⁴⁷ Srov. JAN PAVEL II.: Projev k domorodým obyvatelům Austrálie (ze dne 29. listopadu 1986), 4: AAS 79 (1987) 974–975.

¹⁴⁸ Srov. Kompendium, čl. 471.

¹⁴⁹ Srov. tamtéž čl. 472.

¹⁵⁰ Srov. tamtéž čl. 474, 477–480.

¹⁵¹ Srov. JAN PAVEL II.: Mír s Bohem stvořitelem, mír s veškerým stvořením, in: Teologické texty 6 (1993), 3–4 (dále zkráceně: Mír s Bohem).

a odpovědností rozvojových zemí při rozvíjení obchodní politiky pro ně prospěšné se snahou o zlepšení potravinové a zdravotnické pomoci).¹⁵²

Ekologická oblast sociální nauky církve upozorňuje, ve světle biblického zjevení, na **určení pozemských statků** všem lidem, a tedy jejich **rovnoměrné rozdělování** bez spekulativního shromažďování zdrojů, jelikož je takový přístup v rozporu s řádem stvoření.¹⁵³ Vodítkem k řešení této problematiky v její komplexnosti je uplatňování zásady univerzálního určení statků. Tato by měla být prostředkem k řešení krize v rozvojových oblastech (s přírodními podmínkami přinášejícími erozi, rozšiřování pouští nebo nesoucí způsobujícími nedostatek základní životodárné tekutiny, vody, příp. spojených se sociálními podmínkami s negativním vlivem na pokojný život obyvatel).¹⁵⁴

Církev nabízí řešení při hledání východiska pro řešení těchto zásadních ekologických problémů:¹⁵⁵ je jimi změna dosavadního myšlení a vnímání světa člověkem a přijetí nového životního stylu¹⁵⁶, který by se vyznačoval střízlivostí, umírněností a sebekázní na osobní i společenské úrovni. Má-li řešení ekologické otázky přinést pozitivní efekt, musí jí předcházet solidarita mezinárodních rozměrů, jelikož člověk, který by ponechal vztah světa k Bohu nepovšimnutý, zbavil by přírodu jejího významu v řádu stvoření.¹⁵⁷ Proto bychom si měli být vědomi, že **„svět se nabízí pohledu člověka jako Boží stopa, jako místo, v němž se odhaluje Jeho stvořitelská, prozřetelnostní a vykupitelská moc.“**¹⁵⁸

---

¹⁵² Srov. Kompendium, čl. 475–476.

¹⁵³ Srov. tamtéž čl. 481. Dále srov. GS 69, P 22.

¹⁵⁴ Srov. tamtéž čl. 482, 484.

¹⁵⁵ Srov. Mír s Bohem, 4. **„Současná společnost nenajde řešení ekologického problému, jestliže vážně nezreviduje svůj způsob života.** Na mnoha místech světa je vedena k hedonismu a spotřebě a zůstává lhostejná ke škodám, jež z toho vyplývají. Jak už jsem upozornil, **závažnost ekologické situace odhaluje hloubku mravní krize člověka.** Chybí-li smysl pro hodnoty osoby a lidského života, člověk se nezajímá ani o druhého člověka a o zemi. Prostota, střídmost, kázeň a duch oběti musí vyznačovat každodenní život člověka, aby nebyli všichni nuceni trpět škodlivými důsledky lehkomyšlného malého počtu lidí.“

¹⁵⁶ Srov. tamtéž 4. **„Výchova k ekologické odpovědnosti je tedy nutná a naléhavá: odpovědnost vůči sobě samému, odpovědnost vůči druhým, odpovědnost vůči prostředí. (...) Skutečná výchova k odpovědnosti předpokládá autentický obrat ve způsobu uvažování a chování. (...) První vychovatelkou rozhodně zůstává rodina, v níž se dítě učí respektovat svého bližního a milovat přírodu.“**

¹⁵⁷ Srov. Kompendium, čl. 486–487.

¹⁵⁸ Tamtéž čl. 487.

3. Jürgen Moltmann

Jürgen Moltmann, emeritní profesor systematické teologie, se řadí mezi nejčtenější teology druhé poloviny 20. století.

3.1 Životní milníky

Jürgen Moltmann se narodil v roce 1926 v Hamburku. Jeho záměr studovat přírodní vědy a matematiku byl přerušen povolávacím rozkazem do armády na sklonku 2. světové války. Třileté období po válce, kdy byl vojnovým zajatcem, mělo silný vliv na jeho následující život, a to jednak vzhledem k setkáním s křesťanskými kaplany v táborech, jednak díky vzpomínkám na zničující povahu války. Výsledkem evangelizace kněží v táboře bylo rozhodnutí Moltmanna zabývat se studiem teologie. Studia započaté v Anglii dokončil pod vedením Otta Webera v roce 1952. V následujícím období působil jako duchovní v Bremen, v roce 1957 habilitoval a působil jako učitel na vysoké škole ve Wuppertalu. Po několika letech odchází do Bonnu, kde převzal vedení katedry systematické teologie a sociální etiky na zdejší univerzitě. Od roku 1967 se jeho zázemím stala univerzita v Tübingenu, kde působil až do důchodového věku. V roce 2000 získal za svou knihu *Boží příchod* louisvillskou cenu za teologii. O jeho významu pro současnou teologii svědčí celá řada udělených čestných doktorátů.¹⁵⁹

3.2 Publikační činnost

Z jeho bohaté tvůrčí a organizační činnosti bychom neměli opomenout jmenovat podílené se na činnosti organizace podporující křesťansko-marxistický dialog, spolupráci s ekumenickým hnutím Vra a řád, vydávání časopisu *Evangelische Theologie* a spoluúčast na vydávání časopisu *Concilium*. Z knižních publikací vzpomeneme alespoň: *Teologie naděje*, *Ukřižovaný Bůh*, *Boží příchod* aj.

---

¹⁵⁹ Srov. http://en.wikipedia.org/wiki/J%C3%BCrgen_Moltmann.

3.2.1 Bůh ve stvoření – ekologická nauka o stvoření

Kniha *Bůh ve stvoření*, jež nám poslouží jako primární pramen našeho bádání, předkládá ucelenou nauku o stvoření z ekologického hlediska. Za použití synchronní analýzy se pokusíme interpretovat Moltmannovy odpovědi na naše otázky vztahující se ke stvoření, přírodě a ekologii.

3.2.1.1 Bůh ve stvoření

Zatímco název knihy „Bůh ve stvoření“ označuje Boha *Ducha svatého*, který přebývá ve všech tvorech a má za cíl vyvolat dialog s přírodními filosofiemi, podtitul označuje nauku o stvoření za „*ekologickou nauku o stvoření*“, jejímž cílem je poukázat na ekologickou krizi dnešní doby a *ekologické myšlení*, jemuž je potřeba se nově naučit.

Bůh chápaný jako absolutní subjekt nesl s sebou nahlížení na svět jako objekt jeho tvoření. Monoteismus absolutního subjektu zapříčinil, že Bůh byl stále častěji odsvětšťován a narůstala sekularizace světa, s níž byl spojen fakt, že člověk jako věrný obraz Boha musel být nahlížen jako subjekt a jeho svět se tím stal nutně objektem. Toto chápání bylo dále pozměněno vlivem skutečnosti, že díky Kristu byl Bůh (spolu v jednotě s Kristem a Duchem svatým) nahlížen jako na vztah společenství, což představuje vůdčí ideu pro ekologickou nauku o stvoření, která se vyznačuje komunikativním a integrujícím myšlením. Toto má vliv na mentalitu člověka, která se v takovém novém světle mění na tu, která chce poznávat s úmyslem mít podíl na poznávání, vstoupit do vzájemných vztahů a díky nim vytvořit symbiotický život.¹⁶⁰

Křesťanská nauka o stvoření je, skrze Krista, kterým začala, směřována k osvobození lidí, uspokojení přírody a spasení společnosti člověka a přírody. Toto stvoření je otevřené a bude dokončeno tím, že se stane společným příbytkem **slávy Boží** a domovem.¹⁶¹

Šabat stvoření představuje dokončení světa: v popředí stál stvořitelický Bůh, v pozadí Bůh odpočívající a těšící se ze svého stvoření. V tento den zůstává stvoření svět Božím stvořením.

---

¹⁶⁰ Srov. MOLTSMANN Jürgen: Bůh ve stvoření, Praha: Vyšehrad, 1999, 11–13 (dále zkráceně: Bůh).

¹⁶¹ Srov. Bůh, 13–14.

Křesťanské chápání považuje stvoření za trojiční proces. Otec tvoří skrze Syna v Duchu svatém. Podle biblických tradic je veškeré Boží působení ve svém účinku pneumatické; teprve Duch přivádí působení Otce a Syna k cíli.¹⁶²

Podle chápání **stvoření v Duchu svatém** v trojičním procesu jde stvoření od vytvoření „od Boha“, formování „skrze Boha“ a jsoucí „v Bohu“; tedy za stálého přítoku Božího Ducha (ruach) jsou tvorové „stvoření“, v Duchu existují a skrze Ducha jsou obnovováni. Tímto je teologická nauka o stvoření přinesena k ekologickému světovému společenství.¹⁶³

Imanence Boha ve světě znamená, že „ekologická nauka o stvoření implikuje nové myšlení o Bohu. V jejím centru už nestojí rozlišování Boha a světa, nýbrž poznání Boží přítomnosti ve světě a přítomnosti světa v Bohu.“ Toto znamená, že Boha nelze chápat světsky a svět božsky; zjevuje se v lidské historii na základě smluvního vztahu s Izraelem a daným zaslíbením. Z toho vyplývá, že trinitární nauka o stvoření nevychází z protikladu Boha a člověka, ale z napětí vyplývajícího z imanence samotné, kdy Bůh na jedné straně stvoření tvoří, a na druhé straně do něj současně vstupuje, čímž se může skrze stvoření „manifestovat“.¹⁶⁴

Vzor pro **princip vzájemného pronikání** se nachází v božství samotném. V Bohu se nachází věčné společenství různých osob vzájemného přebývání a pronikání.¹⁶⁵ (srov. J 14,11: „Já jsem v Otci a Otec ve mně.“ J 14,11: „Já a Otec jsme jedno.“)

Jako duch bývají označovány formy organizace a způsoby komunikace otevřených systémů. Vědomí představuje reflektujícího a reflektovaného ducha. Člověk jako vysoce komplexní, vícevrstevný představuje otevřený životní systém. Duch představuje souhrn sebeorganizace a sebetranscendence člověka, duch člověka zahrnuje jeho celou tělesnou a duševní strukturu, spojuje nás sociálně a kulturně s jinými lidmi a současně s přirozeným okolním světem. Proto Moltmann shledává za „důležité rozšířit lidské vědomí ducha a tím umožnit vstup individuálních vědomí do vyšších, organizovanějších forem ducha.“¹⁶⁶

---

¹⁶²Srov. Bůh 15–16.

¹⁶³ Srov. Bůh, 17–20.

¹⁶⁴ Srov. Bůh, 20–21.

¹⁶⁵ Srov. Bůh 22–23.

¹⁶⁶ Srov. Bůh 23. Bůh, 24.

3.2.1.2 Ekologická krize

Současná situace je určena ekologickou krizí v oblastech vědy, kultury a společnosti a nesoucí riziko, že „nedojde-li k radikálnímu obratu v základní orientaci lidských společenství, (...) pak tato krize skončí rozsáhlou katastrofou.“¹⁶⁷

Pro moderní svět charakteristická ekologická krize má svůj původ v moderních průmyslových státech, které byly vytvořeny během dějin v oblastech formovaných křesťanstvím. Podíl na ní však nelze upřít také přírodním vědám, které představovaly pomoc pro člověka při podmaňování země. Současně nelze opomenout úsilí člověka získat moc a vládu nad jinými lidmi a přírodou a nesprávným výkladem biblického výroku týkajícího se podmanění si země jako Boží příkázání ovládnout přírodu a svět a nastolit nadvládu člověka. S dnešním vnímáním stvoření dochází k překlopení a obratu v myšlení, a to nejprve ke kritickému pohledu na svou tradici a vliv v průběhu dějin, následně k vedení dialogu s moderními vědnými oblastmi a filosofií.¹⁶⁸

K posouzení hloubky ekologické krize se Moltmann zaměřuje na její označení v souvislosti se „znečištěním životního prostředí“. Toto však nezahrnuje celou šíři problému, jelikož se jedná o krizi celého systému života zasazenou do moderního světa. Nutnost vyváženého vztahu mezi třemi základními pilíři systému životního prostředí – ekologický, ekonomický a sociální – nutně vede ke skutečnosti, že v případě zájmu o pozastavení ničení přírody musí být změněny ekonomické a sociální vztahy lidí, jelikož prosazování růstu ekonomických nebo sociálních zájmů může mít za následek pokračování v ničení životního prostředí, které vzrůstá s růstem lidské populace a reakce lidských tvorů se může projevit ambivalentně: to, co by mělo sloužit jako zákrok proti krizi, se může stát prostředkem pro její prohloubení. Prozkoumání vzájemného působení vědy a hodnot v moderní společnosti používá Moltmann k ukázání souvislosti křesťanské víry ve stvoření a těchto hodnot: v sociální souvislosti sehrávají primární roli zájmy nevědeckého charakteru, v boji o existenci technické a vědecké pokroky jsou užity k zajištění moci a je stupňování života. Avšak až od moderní společnosti lze očekávat jejich zaměření na rozvoj a rozšíření. Jako nositel ničení vztahu člověka s přírodou se označuje židovsko-křesťanská tradice, která přinesla odmytologizování a odbožštění přírody, čímž jí zařadila na světskou úroveň. Tím, že byla prosazována a prezentována všemohoucnost Boha, do popředí pro člověka se analogicky dostalo zdůrazňování moci pro člověka, který

---

¹⁶⁷ Bůh, 25.

¹⁶⁸ Srov. Bůh, 26–27.

se jí tak stává podobným Bohu.¹⁶⁹ Toto zdůrazňování moci je velmi evokuje onu příhodu v ráji mezi hadem a člověkem. A těžko lze říci, že by člověk změnil své jednání ve srovnání s touto skutečností.

Podmanění si přirozeného životního prostředí staví člověka proti přírodě jako její subjekt, který již není součástí společenství, ale již nad ním jako vlastník a pán. Tím se vědecké objektivizování přírody stává tím, co umožňuje vykořisťování přírody člověkem. Následky v podobě růstu znečištění životního prostředí, růstu populace, spotřeby energie, aj. již nejsou tou nadějí pokroku, kterou nesly před století. Růst potřeb se stal nezastavitelným a člověk stojí před nutností tyto potřeby naplnit. A současně je nutné na problematiku nahlížet z perspektivy křesťanské teologie: tato měla podíl na rozvíjení společností západního světa a v minulosti určovala řebříček hodnot a jejich pořadí. Proto kritici poukazují na tento vztah a zásah člověka vůči stvoření jako na duchovní podklad ekologické krize, a to: „neomezené rozmnožování, přelidnění země a utiskování přírody.“¹⁷⁰

Je důležité přijmout fakt, že konkrétní biblická představa o „podmanění si země“ nesouvisí s příkazem panování; je jen nedostatečnou interpretací Božího příkazu. Vzhledem ke skutečnosti, že lidé se měli živit plody země, úkol panování musí být nutně přesunut do oblasti mírového spoluzívání a v úzadí se nacházejícího práva nad životem a smrtí. Nesprávné nahlížení na svět pouze jako svět lidí tak nutně muselo vést k jeho zmocnění se. V opozici k tomuto názoru stojí fakt, že stvořený svět zůstává majetkem Božím a tento je Bohem propůjčený dar člověku ke správě. Prezentovaný antropocentrický názor se tak musí uvést na pravou míru, jelikož nevychází z biblického pojmání. Tím je z původního prosazovaného popředí vytištěn člověk, jehož místo zaujímá šabat. I když člověk má ve stvoření určitou exkluzivitu, nachází se spolu se vším stvořením na úrovni, kdy celé stvoření chválí Boha. Moltmann tak spatřuje nutnost osvobození křesťanské víry týkající se stvoření od přidaného antropocentrického pohledu na svět, má-li opět najít cestu k původnímu odkazu pro zacházení s přírodou.¹⁷¹

---

¹⁶⁹ Srov. Bůh, 27–30.

¹⁷⁰ Srov. Bůh, 31.

¹⁷¹ Srov. Bůh, 32–33.

3.2.1.3 Ekologická teologie přírody

K formování vztahu mezi teologií a přírodou došlo ve třech úrovních: jednak jako kosmologická představa světa, časově a prostorově omezeného, přičemž přebývání Ducha transcendentního Stvořitele v jeho stvoření svět nechává jevit se uspořádaným, naplněným Boží slávou a řízen jeho moudrostí, jednak osvobození přírodních věd od kosmogonie a v případě teologie zredukování nauky o stvoření na osobní víru ve stvoření, jednak v objevování vzájemného vztahu mezi teologií a přírodními vědami, vyžádaného ekologickou krizí. Podle ideologie Karla Marxe zrušení soukromého vlastnictví a překonání odcizující práce člověkem vede k překonání vzájemného odcizení mezi člověkem a přírodou a jejich vzájemné jednotě. Ernst Bloch popisuje jako jediný subjekt přírody člověka, přičemž příroda může dosáhnout svého rozvoje pouze v člověku. Na přírodu však lze nahlížet také z pohledu člověka, který v ní spatřuje svou vlast: tento názor vychází z pojmání přírody nejen jako prostředku obdělávání, ale také prostoru pro přebývání. Tím se vlastní stává systém sociálních vztahů a příroda učiněná životním prostředím tak může stát pro člověka prostorem k přebývání, kde ekologické chápání znamená cestu k spolunažívání člověka a přírody a dosažení přirozené rovnováhy.¹⁷² Koncepce oduševnění těla vycházející ze psychosomatického lékařství, kde „objevení tělesně duševní celistvosti člověka v lékařství a přejetí tělesného sebepožívání do života osoby a společenství jsou zárodky k překročení ekologické krize ve vztahu člověka k jeho vlastní tělesné přirozenosti. (...) Bez osvobození vlastní tělesné přirozenosti člověka z podrobení subjektem nedojde k osvobození vykořisťováním odcizené přírody v životním prostředí a naopak.“¹⁷³ Toto však nelze uskutečnit bez naturalizace člověka ve smyslu porozumění sebe samému a aktualizace jeho zasazení do přírody. Tato koncepce vychází ze skutečnosti pojmání člověka jako samotný a poslední produkt přírody, čímž člověka lze vidět jak výsledek, produkt přírody, kdy přirozené bytí člověka je původní danost, ovládnutí přírody a vlastnění přírody jsou sekundární skutečnosti, jimž je ponechána závislost na původní danosti, na které stavějí svou existenci a žijí s ní.¹⁷⁴

---

¹⁷² Srov. Bůh, 43–45.

¹⁷³ Bůh, 47.

¹⁷⁴ Srov. Bůh, 49–50.

3.2.1.3.1 Poznání stvoření

Východiskem pro křesťanskou nauku o stvoření je interpretace Božího slova ve světle Kristova zjevení; teprve na základě tohoto zjevení můžeme nahlídnout a vnímat jej jako Boží stvoření.

Pro Izrael bylo poznání světa úzce spjato s událostmi spásy, kterých popis nalezneme v Exodu, se smlouvou a obsazením zaslíbené země. Bůh se zjevoval Izraeli. Vzájemný vztah událostí spásy a stvoření nám na jedné straně zjevuje univerzální charakter Boha vyplývající se smlouvy s Izraelem jako Pána a Stvořitele celého stvoření, na druhé straně znamená vstup celého stvoření do světla spásy, ve kterou Izrael věřil a jejíž naplnění očekával; tím je obsažen jednak počátek a jednak jeho konec, čímž bylo rozvinuto protologické i eschatologické chápání stvoření, které jsou spojeny v soteriologickém pojmání.¹⁷⁵ Zásadní však zůstává, že „poznání světa jako Božího stvoření je zpřístupněno historickým zjevením Boha Hospodina. Nevyplývá z pouhého pozorování světa o sobě. Skrze poznání světa jako stvoření se stává zjevení Boha Hospodina univerzální. Univerzum je chápáno jako stvoření Boha v dějinách Boží vlády. Stvoření na počátku připravuje tyto dějiny a tyto dějiny budou dokonány v novém stvoření v Božím království.“¹⁷⁶ Na základní otázku teologie přírody, tedy v jaké situaci se nachází stvoření pojímané v dějinném smyslu, lze odpověď nalézt v tezi, že „čas křesťanského poznání stvoření je dobou Mesiáše Ježíše. Za předpokladu víry v Ježíše Krista je svět zjevný v mesiášské, světle jako zotročení, avšak do budoucnosti otevřené stvoření.“¹⁷⁷

3.2.1.3.2 Poznání Boha

Podle teologické tradice lze Boha poznat jednak ze stvoření, jednak z Písma. Přirozené poznání z přírody nevede ke společenství s Bohem, jelikož je tvořeno pouze z vrozeného bezprostředního poznání Boha (*notitia insita*) přítomného v každém člověku ve svědomí a získaného zprostředkovaného poznání Boha z poznávání přírody (*notitia acquisita*). Poznání Boha lze získat pouze ze zjevení Boha v Ježíši Kristu vedoucí ke společenství s Bohem. Tím tento typ teologie, přirozená teologie, plní funkci pedagogickou

---

¹⁷⁵ Srov. Bůh, 51.

¹⁷⁶ Bůh, 52.

¹⁷⁷ Bůh, 52.

(ve smyslu kladení otázek týkajících se zjevení Boha), hermeneutickou (přivádějící člověka k chápání toho, čemu věří) a eschatologickou (znamenající předjímání poznání Boha ve slávě, srov. Iz 6,3).¹⁷⁸

Poznání světa jako podobenství znamená spojitost s nebeským královstvím; současně je však v něm obsažena nezaměnitelná nepodobnost, které odlišnost tkví v diferenci Stvořitele k jeho stvoření. Pro pochopení nám slouží paralela sklonění se Boha Stvořitele ke stvoření v jeho Synu, který vzal na sebe lidství. Nový zákon podobenství vidí ve světle Kristova druhého příchodu a v jeho eschatologické interpretaci, kdy až v Božím království dojde k identifikaci světa s podobenstvím, protože se stane místem přebývání samého Boha. Toto podobenství se dostává do roviny zaslíbení momentem jeho chápání jako skryté přítomnosti, která je sice nová po kvalitativní stránce, avšak zjevena ve všedních podmínkách současného světa. Tím získáváme možnost vnímání věcí nejen tak, jak se reálně jeví, ale také ve světle budoucnosti. Rozdíl mezi podobenstvím a zaslíbením tak spočívá v tom, že „podobenství poukazuje na něco jiného a anticipuje toto jiné pomocí odkazu. Zaslíbení však poukazuje na své naplnění a anticipuje ještě nezakoušenou budoucnost. V naplnění je zrušeno zaslíbení: zaslíbené je uskutečněno, zaslíbení je odbyto.“¹⁷⁹ Teologické učení o vestigia Dei nás vede k poznání, že „příroda není zjevením Boha, (...) všude ale ukazuje „stopy Boha“, pokud v ní člověk dovede rozeznat odlesk a obraz Boží krásy.“¹⁸⁰

Mylný názor o nulové přidané hodnotě Nového zákona k pojímání světa jako stvoření vychází z předpokladu, že v tomto období byla víra ve stvoření běžným jevem. Argumentem proti této představě je „kérygma o vzkříšení a zkušenost Ducha svatého,¹⁸¹ kdy je důraz kladen na eschatologickou stránku. (...) Bůh zaslíbení je totiž Stvořitelem všech věcí a tím, kdo budí mrtvé. (...) Se vzkříšením Ukřižovaného začíná pro Pavla eschatologický proces vzkříšení mrtvých, a tím nového stvoření.¹⁸² Na to Pavel navazuje v 2 Kor 4,6,¹⁸³ kdy spatřuje víru, kterou poznáváme skrze Krista, v jedné linii s tím, když Bůh stvořil světlo a rozvíjí tuto myšlenku do učení o charismatech Ducha svatého, který je silou vzkříšení a udělovatelem Boží energie stvoření. V darech Ducha svatého dochází

---

¹⁷⁸ Srov. Bůh, 53–54.

¹⁷⁹ Bůh, 57.

¹⁸⁰ Bůh, 58.

¹⁸¹ Bůh, 59.

¹⁸² Srov. Bůh, 59. „Eschatologické tvoření Boha je vytvářeno prostřednictvím skupiny slov $\square$ εγερειν- vzkřísit, ζωοποιουν – oživit a καλειν – povolát do života.“

¹⁸³ 2 Kor 4,6: „Neboť Bůh, který řekl „ze tmy ať zazáří světlo“, osvětlil naše srdce, aby nám dal poznat světlo své slávy ve tváři Kristově.“

ke zkonkrétnění Boží milosti a jejich prostřednictvím je umožněno včlenění člověka do království Božího. Zdůrazňování tělesnosti těchto darů s sebou nese naději, že také tělo člověka dojde spasení. Na to navazuje Pavel v Řím 8,19nn, kdy mluví o dvojí naději: jednak ve slávu, které zjevení na nás je očekáváno, jednak vědomí současného utrpení, které čeká na vykoupení. Pomíjivost všeho pozemského proto lze vysvětlovat v mesiášském světle, tedy v naději. (srov. Řím 8,20) „Nadcházející Boží království se má stát královstvím svobody pro věřící a skrze jejich dokonanou svobodu se má stát také mimolidské stvoření osvobozeným. (...) Stvoření na počátku začalo přírodou a končilo člověkem. Eschatologické stvoření začne obráceně osvobozením člověka a skončí spasením (osvobozením) přírody. Jeho historie je zrcadlový obraz protologického pořadí stvoření.“¹⁸⁴ Z toho plyne, že pro stvoření, přírodu, je primární ve zjevení Krista obsažena svoboda, která je základem pro jeho osvobození. Stejně jako víra mám vliv na osvobození člověka od hříchu, rozeznáváme v přírodě analogicky systémovou uzavřenost a otevřenost. Nové směřování tohoto stavu můžeme označit jako naději člověka nebo v případě přírody jako impuls. Tento fakt nás vede ke konstatování, že „člověk a příroda mají na různých úrovních svůj vlastní osud, při pohledu na porobu a svobodu se ale nacházejí ve společných dějinách.“¹⁸⁵

Poznání, chceme-li jej charakterizovat jako pravé, musí být takové, které nenese majetnické známky chování ve smyslu nadřazenosti, ale snahu o vytvoření vzájemného vztahu a společenství s poznávaným. Člověk, který poznává svět jako stvoření, vstupuje s ním také do společenství a to se stává prostorem pro společné sdílení. V této souvislosti je důležité uvědomení si, že právě poznání světa jako stvoření má svůj kladný účinek pro způsob jednání člověka vůči světu a jeho naplnění potěšením z vlastní existence a je podstatou pro vzdávání díky člověka za stvoření. Člověk je jediným tvorem schopným vnímat svět jako své společenství s Bohem, čeho vychází jeho schopnost děkovat za svět a chválit Boha. Prostřednictvím člověka a jeho chvalo zpěvu se dostává poděkování Bohu nejen za něho samotného, ale jeho zastoupením všech tvorů. V této souvislosti Moltmann vyzvedá potřebu znovuobjevení a přenesení do praktického života myšlenky vzdávání chvál člověka za vesmír a vesmíru skrze člověka a spatřuje v ní cestu pro překlenutí jednostranného nahlížení člověka dnešní doby na stvoření.¹⁸⁶

---

¹⁸⁴ Bůh, 61.

¹⁸⁵ Bůh, 62.

¹⁸⁶ Srov. Bůh, 63–64.

3.2.1.3.3 Bůh jako Stvořitel světa

Stvoření světa, o kterém čteme v Gn 1, je zcela odlišné od pojmání stvoření v jiných náboženstvích, kdy samo „stvoření“ je odlišením od všech představ o vzniku světa v dané době, a představuje výsledek Božího rozhodnutí, a to vytvořit něco zcela nové, bez předcházející existence. Boží tvoření v Gn 1 je nahrazeno konáním, jenž je ukončeno šabatem. Konání představuje „účelné vytvoření díla, při kterém je určité věci dána jistá schopnost. (...) Formulace **creatio ex nihilo** je formulací exkluzivity. Nihil je míněno jako hraniční pojem, (...) „z“ nepoukazuje na nějakou předlohu, nýbrž vylučuje každou látku.“¹⁸⁷ Formulace *Creatio e libertate Dei* podtrhuje myšlenku, že ke stvoření světa nedošlo z předem dané látky, ale došlo k jeho povolání k bytí na základě svobodní vůle Boha. Odpověď na otázku, proč ke svobodnému rozhodnutí stvořit svět dochází, nemůže být jiná než láska ve smyslu sebesdělení, v němž rozhojňuje svou laskavost. A pak „zalíbení, se kterým Stvořitel slaví svůj svátek stvoření, šabat, je jasným výrazem toho, že stvoření bylo do bytí povoláno z vnitřní lásky, kterou je sám věčný Bůh.“¹⁸⁸

Postup, při kterém ke stvoření dochází, můžeme označit jako stvoření, ke kterému dochází skrze slovo, které Bůh vyslovuje. Tím se jeho nařízení stává spojujícím artiklem s jeho stvořením. Současně však neodlučitelně k procesu tvoření patří oddělování, čímž stvoření nabývá svou podobu a konkrétní formu. Jako vrchol Božího tvoření je stvoření člověka (srov. Gn 1,27), který jako jediný z celého stvoření je vytvořen k Božímu obrazu, čímž Bůh dává najevo svou vůli vidět ve svém díle sebe sama. Toto odhaluje následný užší vztah Boha k člověku.¹⁸⁹

Tvoření Boha znamená jeho sebeurčení Stvořitelem a vyplývá z jeho svobodného rozhodnutí jako „akt vůle obrácený ven i dovnitř,“¹⁹⁰ jenž představuje po Božím rozhodnutí omezení Boha pro rozhodnutí se pro výběr jedné z možností; toto vytvořilo podklad učení o „dekretech“, které pojímá Boha jako absolutní subjekt, který se rozhoduje ke stvoření. Protikladem k tomuto učení je učení o emanenci vycházející z pojetí Boha jako nejvyšší substance odhalující Boží život skrze rozhodnutí, které činí.¹⁹¹

---

¹⁸⁷ Bůh, 65.

¹⁸⁸ Bůh, 67.

¹⁸⁹ Srov. Bůh 67–68.

¹⁹⁰ Bůh 69.

¹⁹¹ Srov. Bůh, 71–74.

3.2.1.3.4 Čas a prostor stvoření

Všechno dění probíhá v čase, který můžeme charakterizovat jako sám bezčasový, stále přítomný a věčně trvajícím. Tázeme-li se na skutečnost, co Bůh činil před stvořením světa a času, jako odpověď nám poslouží: „před stvořením světa se Bůh rozhodl stát se jeho Stvořitelem, aby se oslavil ve svém království. V tomto sebeurčení Boha leží jedinečný přechod z věčnosti do času.“¹⁹² Vzdálenost mezi Stvořitelem a tvorem, mezi věčností a časem představuje zkušenost Boha, ve které „odkrývá časnost stvořeného a stvořenost času.“¹⁹³ Pojetí času u Izraele bylo kairologické ve smyslu, že „každé dění má svůj určitý časový okamžik a v něm je chápáno,“¹⁹⁴ přičemž dění jako takové je určovatelem času. Současně však toto pojmání bylo obohaceno o pojmání v souvislosti s dějinami zaslíbení a dějinných událostech: zaslíbení Abrahamovi, Izákovi a Jakobovi, ustanovení izraelského národa v exodu a jedinečnost této události, která má zásadní vliv pro následující období a budoucnost. Pro předávání poznání a sdělení historie je použitý styl vyprávění, který vzbuzuje rozpomínání se na události exodu a probouzí novou naději. Stejně tak proroci přicházejí: rozdíl časového horizontu u nich spočívá ve spojení s určitým okamžikem a nese s sebou rozlišení na původní a následující, přičemž minulé se stává analogií právě pro to následující, nové. Apokalyptické pojmání času klade proti sobě minulost a přítomnost jako nositele záporní stránky a budoucnost ve smyslu protikladu k prvnímu. Z tohoto vnímání vzchází mesiášské chápání času představené v Novém zákoně: ukřižování a smrt představuje konec starého, konec dějin a jeho vzkříšení počátek nového života.¹⁹⁵ Kristus a jeho společenství představuje počátek nové budoucnosti ještě tady, v dějinách světa, čímž do světa, který plyne a je pomíjivý je vložen nový světový čas.¹⁹⁶

Období novověku přineslo pojmání přírody jako něčeho nehybného, stálého, zatímco dějiny byly charakterizovány jako sled událostí, změn; a čím dál více se příroda ocitala na pokraji zájmu. Oddělení lidských dějin od přírody tím vedlo k „ekologické krizi“. Z toho vyvstává potřeba sladění a nastolení rovnováhy mezi oběma složkami systému – zpomalit jednostranné pokroky lidských dějin, které se uskutečňují na úkor přírody – a nastolit symbiózu, která by byla prospěšná pro zainteresované složky systému

---

¹⁹² Bůh, 95.

¹⁹³ Bůh, 98.

¹⁹⁴ Bůh, 99.

¹⁹⁵ Srov. Bůh, 98–101. Srov. 2 Kor 5,17: „Kdo je v Kristu, je nové stvoření. Co je staré, pomínulo, hle, je tu nové!“

¹⁹⁶ Srov. Bůh, 100–101.

a vymezit hranice pro udržitelnou existenci. Lidské dějiny jsou zasazeny do systému, který se vyznačuje svým rytmem fungování slunce, vzduchu, vody, střídání dne a noci a který je, jako takový, ohrožen člověkem. Navzdory svým rozsáhlým schopnostem kladného i záporného zaměření člověk není schopen zničit život, který již jednou byl žitý a štěstí náležící mrtvým, jelikož dle Whiteheada existuje tzv. objektivní nesmrtelnost mrtvých. Moltmann tuto myšlenku dále rozvíjí, když mluví o nemožnosti odněti minulosti mrtvých, jelikož „život, který je možno žít, je v nebezpečí a vydán zničení, ale život, který byl prožit, je zachráněn pře zničením a ve věčnosti chráněn před časným nebezpečím.“¹⁹⁷ V této souvislosti je nevyhnutné si uvědomit, že „přírodní tvorové zde nejsou kvůli člověku, nýbrž lidé jsou zde pro počtu Bohu, která je oslavována společenstvím stvoření. Čím více lidé objevují smysl svého života v radosti z bytí, a ne v konání a tvoření, tím více budou schopni udržet své ekonomické, sociální a politické dějiny v přirozených mezích. (...) „Korunou dějin“ je šabat. Bez ticha sabatu se dějiny stanou sebezničením lidstva. Skrze sabatní klid budou dějiny v Božím měřítku posvěceny a v lidském měřítku požehnány.“¹⁹⁸

Prostor představuje životní prostředí života a vlády určitých subjektů a je ohraničen hranicí, která má jednak ochrannou, jednak komunikační funkci, jelikož ohraničenost znamená smrt. Vlastnictví životního prostoru a společenství života nemají charakter vzájemného omezování, nýbrž podpůrný charakter. „Ekologický pojem prostoru odpovídá kairologickému pojmu času, přičemž oba mají individuální charakter a jejich utváření; určování souvisí s tím, co v nich probíhá, jelikož bez dění nic nepředstavují a současně prostor jako neviditelný předpoklad pro vše viditelné není schopen sám vzniknout ani zaniknout.“¹⁹⁹ Kněžský spis o stvoření světa poukazuje na uspořádání životního prostředí vzdáleného k blízkému. „Životní prostory“ moře, vzduchu a země se vztahují na živé tvory stvořené v nich a pro ně: prostředí země pro rostliny, prostředí moře pro ryby, prostředí vzduchu pro ptáky. Teprve poté, co jsou vytvořeny všechny podmínky životních prostředí, dochází ke stvoření zvířat a člověka, kteří se mají živit rostlinami.“²⁰⁰ Na ekologickou interpretaci stvořitelského plánu navazují vztahové souvislosti: možnost pojmání nebe jako prostoru nad zemí je v kontrastu k nebi, přibytku Boha. „Vztah mezi Bohem a světem je vztahem vzájemného přebývání a participace jednoho na druhém: Bůh přebývá ve světě

---

¹⁹⁷ Bůh, 115.

¹⁹⁸ Bůh, 117.

¹⁹⁹ Srov. Bůh, 116–122.

²⁰⁰ Bůh, 122.

božsky, svět přebývá v Bohu světsky.²⁰¹ Toto lze dále interpretovat dle myšlenek Maxe Schelera jako skutečnost, že „člověk je jako tvor Boží stejně jako zvířata, s nimiž byl společně stvořen, určen jistým životním prostředím, že je ovšem díky stvořenosti k obrazu Božímu, k níž byl stvořen jen on, vedle svého nynějšího životního prostředí také otevřen světu.“²⁰² Lze teda říci, že člověk se podílí i na vztahu Boha ke světu a na jeho životním prostředí v míře, v jaké odpovídá Bohu.²⁰³

Biblická tradice nemá jednotný název pro označení „toho“, co Bůh stvořil na počátku. (srov. Gn 1,1) Duální označení „nebe a země“ pravděpodobně vychází z dělení celků na dvě části u Židů a současné vyjadřování se v protikladech. Z teologického pohledu tento duál chápeme jako vztah mezi Stvořitelem a jeho stvořením. Výraz nebe se používá v biblických textech k vyjádření „místa, kde Bůh je, odkud jedná a kam směřuje modlitba a chvála.“²⁰⁴ Výraz země se pokládá za symbolické označení prostoru určeného pro lidi a zvířata, také však spousoznačuje zemi spolu se vzduchem a morem nebo obecně viditelný svět, který byl Bohem stvořen.²⁰⁵

3.2.1.4 Postavení člověka v dějinách stvoření

Při charakteristice postavení člověka jako první vnímáme, že existuje společenství stvoření a člověk je jeho členem. (...) V dějinách stvoření se člověk objevuje jako poslední. (...) Je posledním tvorem a to té míry také nejvyšším tvorem, není ale „korunou stvoření“, tou je šabat, kterým Bůh korunuje stvoření, jež nahlíží jako „velmi dobré.“ Jako „poslední tvor je ale člověk odkázán na všechny ostatní tvory.“²⁰⁶ Člověk je vytvořen ze země, čímž se demonstruje jeho spojení s ní a to tedy že s ní vychází a do ní se taky vrací. K udržení svého života užívá potravu z přírody, která představuje pro něj, stejně jako pro zvířata, životní prostředí. K rozmnožování je nositelem pohlavnosti a plodnosti, podobně jako zvířata. Odlišnost člověka lze identifikovat na základě Božího příkazu podmanit si zem. Zásadní však je skutečnost, že člověk je společenskou bytostí, které Bůh činí pomoc mu rovnou (srov. Gn 1,28), přičemž lidé stvoření na Boží obraz „zastupují Boha v jeho

---

²⁰¹ Bůh, 123.

²⁰² Bůh, 124.

²⁰³ Srov. Bůh 124.

²⁰⁴ Bůh, 131.

²⁰⁵ Srov. Bůh, 130.

²⁰⁶ Bůh, 150.

stvoření a reprezentují ho.²⁰⁷ Podle řádu dějin jsou na počátku nebe a země, na konci před šabatem lidé. Tento řád jako řád dějin spasení má obrácené pořadí, a to na počátku noví lidé a na konci nové stvoření nebe a země. Syn jako viditelné znamení neviditelného Boha na zemi přichází k věřícím.²⁰⁸

Nová interpretace křesťanské nauky o stvoření rozlišuje tradiční nauku o stvoření mezi stvořením na počátku (jedná se o stvoření bez předpokladu, kdy cílem je zjevení Boží slávy), pokračujícím stvořením (na které je potřeba nahlížet z perspektivy zachování vytvořeného světa a přípravy jeho dokonání) a dokonáním stvoření v království slávy (které bude představovat prostor pro vnímání času a dějin, budoucnosti i možnosti bez zábran).²⁰⁹

Termín *imago Dei* představuje v teologické antropologii základní pojem označující stvoření lidí k obrazu Božímu na zemi. Stvoření člověka představuje poslední část stvořitelského plánu a s ním spojené určení člověka bývá popisováno jako jednak jako plastický obraz Boha, jednak podobnost. Skutečná podobnost s Bohem se však nenachází na počátku stvoření, avšak u cíle dějin, ve společenství s Kristem se uskutečňuje nové stvoření Božího obrazu a současně v Kristu se pověření k vládě nad zvířaty a zemí jeví jako vláda věřících s Kristem. Eschatologické oslavení lidí vychází ze skutečnosti, že stejně jako šabat, tak i lidé jsou vytvořeni jako obraz Boha k jeho slávě.²¹⁰ Souhrn těchto tvrzení tak zní: „jako obraz Boha odpovídají lidé přítomnosti Stvořitele v jeho stvoření, jako děti Boží odpovídají přítomnosti Boží milosti, jestliže ale do stvoření vstoupí samotná Boží sláva, stávají se podobnými Bohu a rovnými jeho zjevení.“²¹¹

Tělesnost podle biblických tradic představuje ukončení Božího díla. (...) Vtělením přijímá usmiřující Bůh hřešící, nemocné a smrtelné lidské tělo a léčí je ve svém společenství. Věčný Logos se stává lidským tělem. (...) V této tělesné podobě je uskutečněno usmíření světa skrze Boha.²¹²

---

²⁰⁷ Bůh, 151.

²⁰⁸ Srov. Bůh, 152.

²⁰⁹ Srov. Bůh 158–170.

²¹⁰ Srov. Bůh, 172–180.

²¹¹ Bůh, 181.

²¹² Srov. Bůh, 193–194.

3.2.1.5 Svátek stvoření

Šabat jako svátek stvoření představuje den, skrze který a ve kterém Bůh ukončuje své tvoření a právě tento den označuje svět za stvoření, dává mu posvěcení a požehnání, jelikož ticho, které tento den přináší, zajišťuje vnímání stvoření a nezasahování do něj. Mír šabatu se vztahuje na mír s Bohem, jenž zahrnuje každého jednotlivce i celou společnost, zvířata i všechny živé tvory. Zcela zásadní je uvědomení si, že vše, co existuje, bylo vytvořeno kvůli šabatu. Svátek šabatu můžeme také nazvat svátkem dokonání, kdy tímto svátkem bylo stvoření uskutečněno. A jelikož současně dokonání stvoření představuje také vykoupení, aby byla zabezpečena účast na přítomnosti Boží ve věčnosti, lze šabat chápat také jako svátek spasení z čeho vyplývá, že má-li být stvoření také svátkem spasení, celé stvoření se událo pro spasení samotné. Posvěcení šabatu vychází od Boha, jelikož v tento den dokončil své stvořitelské dílo. Současně na toto posvěcení můžeme nahlížet jako na posvěcení světa v čase, protože svět je vyobrazen v čase a událostech, na základě čemu můžeme tvrdit, že šabat je ve srovnání s ostatními náboženství přítomností Boha bez obrazů.²¹³

---

²¹³ Srov. Bůh 217–220.

4. Jan Heller

Jan Heller byl významným českým protestantským teologem, religionistou, biblistou a překladatelem, zejména z hebrejštiny. Podílel se mj. na překladu Českého ekumenického překladu Bible. Jeho tvorba představuje celou jednu etapu moderní české biblistiky a ekumeny.²¹⁴

4.1 Životní milníky

Jan Heller se narodil v roce 1925 v Plzni. Studia absolvoval v Praze a Basileji. Po návratu ze Švýcarska je v roce 1948 ustanoven vikářem evangelické církve v Hořovicích a pokračuje v doktorských studiích. O dva roky později začíná vyučovat na tehdejší Komenského fakultě (později Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy), kde získává doktorát a habilituje z religionistiky i ze Starého zákona. V letech 1966–1968 hostuje v Berlíně, v sedmdesátých letech minulého století je jmenován profesorem a působí jako profesor religionistiky a následně v letech 1977–1992 jako profesor Starého zákona. Jako odborník byl přiznán k také výuce Starého zákona na Katolickou teologickou fakultu Univerzity Karlovy, kde byl v roce 2005 oceněn medailí Arnošta z Pardubic.²¹⁵ Jeho pozemská životní pouť skončila 15. 1. 2008.

4.2 Publikační činnost

Hellerova několik desetiletí trvající publikační činnost je velmi rozsáhlá, rozmanitá, avšak primárně zaměřena na Starý zákon a religionistiku. Proto ke zkoumání jeho názorů k nastolené problematice stvoření, přírody a ekologie přistoupíme použitím synchronní analýzy ve vybraných spisech tohoto teologa a budeme se na ni dívat v současném dějinném kontextu. Jako primární pramen nám poslouží jeho publikace *Hlubinné vrty*, *Počátek Božího lidu* a *Problémy porušování přírodního řádu v Bibli*.

---

²¹⁴ Srov. Jan Heller, http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Heller. Srov. <http://web.etf.cuni.cz/ETF-147.html>.

²¹⁵ Srov. HELLER Jan: Podvečerní poděkování – Vzpomínky, tety a rozhovory, Praha: Vyšehrad, 2005, 11–148.

4.2.1 Stanovisko k otázce stvoření a životního prostředí

4.2.1.1 Problémy porušování přírodního řádu v Bibli²¹⁶

Heller popisuje „přírodní řád“ ve smyslu autonomní a automatické struktury jako pozdní výtvar osvěcenství, který pronikal do evropského myšlení od 18. do 20. století. Základ tvořila představa o fungování přírody v celku i jednotlivostech na způsob samostatné jednotky; tuto do období starověku až středověku předcházelo původní pojmání o neustálém zasahování Boha do dění ve světě. V protikladu k přírodnímu řádu stojí „biblický řád“ jako projev Boží vůle, jenž je vytvářen vztahy Boha a stvoření (Bůh – stvoření, stvoření – Bůh) nebo vztahy uvnitř stvoření (člověk – člověk). Tento vztah může dojít porušení hříchem, které však Bůh aktivně upravuje a napravuje, čímž se zjevuje jako „živý Bůh“ a dává nám, prostřednictvím vnímání přírodních řádů pochopit, že jsou Bohem ustanoveny a jejich prostřednictvím má Bůh úmysl pokračovat ve svém jednání.²¹⁷

Porušení přírodního řádu Stvořitelem lze vysvětlit, navzdory přetrvávajícímu stvořitelskému řádu, jako zásah Boží, který s sebou nese napravující a vysvoboditelské účinky. Toto zakročení je důsledkem přetrvávajícího a pro Boha již nepřipustného porušování řádu člověkem.

Hledající východisko pro pochopení porušení přírodního řádu, nacházíme *konvenční představu o zázraku*, kdy na průběhu dění v kosmu, přírodě i člověku se podílí *řada faktorů*, které stojí *vně naše vnímání*, nebo jsou tyto *mimo naše vnímání vzhledem k nedokonalému poznání* nebo *se řadí do kategorie znamení* (s podstatou ukázat, zjevit), či *prodigium* (s vysvoboditelským zásahem), či *mirum* (s cílem udivit) či *zázrak* (Boží čin odkazující nás zpět k Bohu). Toto dění může vycházet jenom ze strany Boha, která jím projevuje svůj neustálý zájem o člověka (stejně jako tomu bylo u stvoření světa a spáchání prvního hříchu), a současně mu také nabízí novou cestu pro jeho směřování, jelikož o člověka pořád jeví zájem.²¹⁸

---

²¹⁶ Srov. HELLER Jan: Problémy porušování přírodního řádu v Bibli, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1996, 3 (dále zkráceně: HELLER: Problémy).

²¹⁷ Srov. HELLER Jan: Problémy porušování přírodního řádu v Bibli, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1996, 3–4 (dále zkráceně: HELLER: Problémy).

²¹⁸ Srov. tamtéž 4–6, 10.

4.2.1.2 Počátek Božího lidu

Každé historické období hledá odpověď na otázku po počátku. Tuto spolu s Hellerem budeme úzce vztahovat na počátek Božího lidu, ve starozákonním kontextu chápaném jako lidu, s nímž Hospodin uzavírá smlouvu a v souvislosti Nového zákona církvi, která představuje pokračování vyvoleného izraelského národa. Má-li být toto správně pochopeno a interpretováno, je zapotřebí porozumět obsahové stránce označení: hebrejský výraz *techillá* znamená začátek ve smyslu zahájení nějaké činnosti v časovém či místním kvantitativním smyslu (srov. Oz 1,2; Kaz 10,13; 2 S 21,10; Rt 1,22 aj.); řešit představuje spojení hlavní, důležitý, závažný, prvořadný dobrý v kvalitativním chápání a s atributem „nej“, přičemž prvotinou je chápáno pojmenování pro to, co je první rostlinného, živočišného i lidského druhu.²¹⁹

Ptáme-li se po **počátku stvoření**, dnešní společností je nejlépe přijímána hypotéza o velkém třesku, který započal existenci našeho vesmíru explozí. V opozici k tomuto názoru je představován biblický pojem stvoření, tj. vše bylo stvořeno. Tento se však zcela odlišní od filosofického pojmenování hmoty či objektivní skutečnosti, jelikož obyvatelé starověkého Izraele postavili otázku vzniku hmoty, prostoru, času aj. do ústraní, a na piedestal zájmu položili počátek života a stvoření představující vše živé. Zpráva obsažena v Gn 1–2 a popisující Hospodinovo vnitřní rozhodnutí a přání, které je postačující ke vzniku stvoření říká, že je to tentýž „Bůh, který se zjevil v osobě a díle Ježíše Krista (...) Bůh laskavý a milosrdný, který miluje a odpouští, který chce dobré a tvoří dobré. (srov. Gn 1,31 aj.)“²²⁰

Zaujaté Hellerovo stanoviska k **počátku života** vyplývá ze skutečnosti, že „život má svůj počátek, své prameny a svou podstatu v životodárné Boží vůli, v Boží vůli k životu, v Boží lásce k životu. (...) Jestliže je počátek Božího lidu v Božím vyvolení a počátek člověka v Božím pověření, stojí počátek života pod Božím požehnáním. (...) Slovy „plodte se a množte se“ naznačuje tedy Bible, že Bůh do živých tvorů, vzniklých z jeho vůle, jakoby vkládá životní sílu, která povede k rozšíření a rozhojnění života.“²²¹

²¹⁹ Srov. tamtéž 3–4. „Tyto prvotiny byly zasvěceny Hospodinu a museli se obětovat. Podle starých kenaanských představ byla právě v nich ukryta plodivá síla. (...) Izrael však měl odevzdávat prvotiny Hospodinu. (...) Jednak aby byl uchráněn pokušení dělat s prvotinami něco nenáležitého, jednak aby tak Bohu projevil svou vděčnost za úrodu i za dar života vůbec (Dt 26, 1–11).“

²²⁰ HELLER Jan: Počátek Božího lidu, Praha: Pastorační středisko při arcibiskupství pražském, 1997, 9–10 (dále zkráceně: HELLER: Počátek).

²²¹ HELLER: Počátek, 8. „Původně znamenalo „žehnat“ přivolávat, směřovat a rozdílet božskou životní sílu, která je podmínkou a předpokladem všeho života, plodnosti, hojnosti a štěstí. Teprve později byl v Izraeli pojem požehnání spiritualizován jako opis pro Boží přízeň.“

Z tohoto závěru Heller vyvozuje, že „vůle k životu a láska k životu je tedy něco, co je ve shodě s Boží vůlí, něco hluboce kladného.“²²² Dochází-li k popírání a ničení lásky a úcty k životu, děje se tak v návaznosti na pohrdání s životem jiných, v extrémním případě jejím hubením. **„Tam, kde jedinec nebo skupina ve jménu svého života ničí život ostatních, řeže si větev, na níž sedí. To je pozadím konzumní mentality a ekologické krize.“**²²³

Izraelský národ sám sebe nevnímal individualisticky, ale jako celek, přičemž říká: *„Náš počátek je v tom, že se nás Hospodin ujal, že se nad námi smiloval. Náš počátek je tedy v Boží lásce, která se projevila svobodným a svrchovaným vyvolením.“* (srov. Ex 19,4–6)

Lidství je výsledkem Božího zásahu, kterým člověk vnímá sebe sama především v protikladu ke svému okolí. Písmo nám sděluje, **že život má svůj počátek, své prameny a svou postatu v Boží vůli, která dává život.** Jestliže je počátek Božího lidu v Božím vyvolení a počátek člověka v Božím pověření, nalézáme počátek života pod Božím požehnáním. Vůle k životu a láska k životu je něco, co je ve shodě s Boží vůlí a můžou být zničena, dochází-li k jejich popírání a ničení. Ničení života ostatních ve jménu svého života jedincem nebo skupinou nás bezprostředně staví do pozadí konzumní mentality a ekologické krize.²²⁴

Na otázku po počátku člověka se dá těžko odpovědět. Z přírodovědeckého hlediska vždy můžeme sdělené stanovisko podpořit nebo jej popřít; ze psychologického, filosofického a kulturně-antropologického je snaha zainteresovaných proniknout také k otázce po počátku života a to buď jako snaha promítnout do odpovědi svůj vlastní přístup, principy, nebo druhý, kdy dochází ke sledování projevů odlišnosti člověka od ostatních tvorů. „Člověk nevnímá sebe samého jen v souvislosti se svým okolím, nýbrž především v protikladu ke svému okolí, čímž se stává subjektem, který k sobě i ke svému okolí získává nový přístup. Jestliže počátek Božího lidu je v Božím vyvolení, je počátek člověka v Božím pověření. První člověk, ze země zemský se proti tomuto zpronevěřil, zřekl se ho, a tak se ho musel nově ujmout druhý člověk – Kristus.“ Počátek Božího lidu má také svou historii: základní skutečností pro odpověď se stala jeho vnitřní zkušenost s Izraelem.²²⁵

---

²²² HELLER: Počátek, tamtéž 8.

²²³ Srov. HELLER: Počátek, tamtéž. 8.

²²⁴ Srov. tamtéž 8.

²²⁵ Srov. HELLER: Počátek, 5. Srov. Dt 26,5–9; 6,21–22.

4.2.1.3 Člověk a jeho pověření stát se pastýřem stvoření

Ponoření se do poselství Starého zákona a získání vědomí o živém a blízkém Hospodinu je možné pouze za předpokladu, že si uvědomíme poslání člověka, kterému je při stvoření předáno poslání stát se pastýřem stvoření. Svobodná vůle člověka však přinesla změnu v plnění tohoto úkolu, čímž člověk do poslání – dosvědčovat stvoření Boží lásku – již nevnáší rád lásky. Ke změně takového chování je potřeba změny smýšlení a priorit (v tomto případě respektování potřeby vyváženosti faktorů trvalé udržitelnosti a zajištění rovnováhy zejména mezi ekonomickou a ekologickou složkou), jenž je provázena opětovným zamyšlením se a přehodnocením úkolu člověka vzhledem ke stvoření a Hospodinu.²²⁶

Ekologie, resp. environmentalistika označuje kromě napravení zničeného životního prostředí také ochranu života vůbec, jelikož lidské jednání v posledních letech se nachází v sebezničujícím stavu, což s sebou přináší také uvědomění si, že vše, co konáme, všechno naše konání i myšlení se nachází mezi dvěma základními horizonty, životem a smrtí. Toto nás nutně staví před otázku po definici života vůbec, tedy že Bibli nemůžeme mít pouze za doklad pocházející z minulosti nebo pouhý výtvar jejich sepisovatelů, neboť je výsledkem a plodem vzájemného boje Předního východu, jeho kultur a náboženského chápání. Tyto – Kanaan, Mezopotámie i Egypt – spatřují svůj ideál v zajištění života před exogenními vlivy nebo časovou omezeností existence, jehož naplnění spatřovaly v konání obřadů s cílem ovládnout božské síly a zvrátit směřování bytí ke smrti. Do protikladu k tomuto životnímu postoji je postaven Starý zákon se svou koncepcí, „pozoruhodným nezájmem o záhrobí“, svobodným bezúskostlivým přístupem ke smrti a bez strachu a marnosti. Tento přístup nehledá odpověď na otázky člověka v přírodě či u bohů, ale odhlídnouc od sebe sama u Dárce života, Hospodina. Díky takovému pojmání na svém významu získává dar poslání, život jako skutečnost, která je ukotvena v Bohu, v Kristu. Bohoslužebné úkony nezavazuje Boha či jiné síly k zajištění života. Lásku, kterou Bůh dává v plnosti, dává ji svému stvoření. Tato svou jedinečností překračuje a převyšuje náboženství Orientu.²²⁷

---

²²⁶ Srov. HELLER Jan: Člověk – pastýř stvoření, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2002, 4–5 (dále zkráceně: HELLER: Člověk).

²²⁷ Srov. HELLER: Člověk, 4–10.

4.2.1.3.1 Stvořitelství Boží plán

Stvořitelství Boží plán je potřeba nahlížet v kontextu zjevení obsaženého v Bibli a také v souvislosti s tradicí, která „vychází od apoštolů a zahrnuje život a spásnost působení církve, čímž se stává garantem správného výkladu Božího slova psaného i podáním tradovaného.“²²⁸ Učitelství úřad církve tomuto předávání Božího slova slouží a v souvislosti s rozvojem společnosti přináší jeho purifikaci (pročišťování) a aktualizaci (zesoučasnění).

Za zásadní pro podmínky současné společnosti považuje Heller potřebu aktualizace interpretace výroku Gn 1,28: „Plodte se a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte (...) nade vším živým, co se na zemi hýbe.“ Tato byla, bez souvislostí, předávána jako pověření ke svrchované moci nad přírodou a tím zneužívána jako argument pro možnost lidského pustošení přírody.²²⁹ Člověk získal Boží požehnání v plození a pověření od Stvořitele vládnout nad vším stvořením.²³⁰ „Země je Boží stvoření a člověk tu dostává úkol čelit na Zemi každému nároku na božství, na božskou poctu, při němž by stvoření konkurovalo Stvořiteli. Kdo užívá výroku o panování člověka nad Zemí tak, že jím zdůvodňuje svůj nárok na to dělat si se zemí, co chce, odpírá vlastně Božímu nároku, Božímu úkolu pro člověka a zneužívá tohoto biblického textu hrubým způsobem.“²³¹ Tím se nutně dostáváme k úkolu člověku, který mu Bůh klade v Gn 2,15: „Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady Edenu, aby jí obdělával a střežil.“²³²

Stvoření k Božímu obrazu v Gn 1,27²³³ poukazuje na „zobrazování Boha rázem, charakterem jednání. Bůh je láska. To je obrazné vyjádření toho, že Bůh miluje. A miluje-li člověk láskou podle Boha, pak tím Boha zobrazuje. Takže můžeme říci, že člověk dostal za úkol zobrazovat Boha, a to také svým vztahem ke stvoření. (...) Adam má poslání zobrazovat Boha všemu stvoření a zastupovat stvoření u Boha. Ale Adam v tomto poslání

---

²²⁸ Srov. Všeobecný úvod, kap. 1.3.

²²⁹ Srov. Heller: Člověk, 11.

²³⁰ Srov. Výklady, 26.

²³¹ Srov. HELLER: Člověk, 11.

²³² Srov. Obtížné kapitoly, 143. „Člověk není majitelem Země, ale jejím správcem a současně zaměstnancem. Povinnost mu velí obdělávat ji – což se dnes změnilo na jiný způsob využívání hmoty a přírodních sil – a hlídat ji, tedy chránit její přirozený stav. (...) Budeme-li však pátrat po etymologii, zjistíme, že tu prostě jde o „péči o svěcené statky“.“

²³³ Gn 1,27: „Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.“

nezůstává, vypadá z něho, a proto Bůh začíná znovu. Bible nám nesděljuje Boží pravdu v podobě definici, ale v podobě dění či vyprávění.²³⁴

V úvodních 11 kapitolách Bible je obsaženo to, co se odehrálo mezi Bohem a stvořením, v následujících výhradně události mezi vyvoleným izraelským národem a Hospodinem. Nový zákon však přináší popis zásahu do života národa v osobě a díle Ježíše Krista a jeho prostřednictvím jednání v novém lidu, církvi. Kniha Genesis popisuje kromě vyprávění o stvoření světa také řád, který Bůh vkládá do svého díla, uvnitř něhož se nachází vztah. Tento vztah a řád jsou v obráceném pořadí popsány také v Gn 2; zatímco v Gn 3 dochází k porušení tohoto vztahu jednáním člověka, který ve vztahu Bůh – člověk chce být pánem, Gn 4 vrcholí ve vztahu mezi Kainem a Ábelem a pokračuje v Gn 6–9 zničením lidského řádu plynoucího ze spojování se lidí do společenství. Gn 11 vrcholí budováním města a věže, kterými si lidé chtěli sami zabezpečit své bytí a budoucnost. Proto jediná cesta, kterou Bůh může vést lidi, je začít od počátku, tedy ustanovením Abraháma, který se stává praotcem Božího lidu.²³⁵

4.2.1.3.2 Stvořitelský řád

O struktuře a organizaci stvořitelského Božího řádu vypovídá Gn 1. Jako první podle tohoto plánu tvoří Hospodin nebe a zemi.²³⁶ Země po tomto prvním kroku bez uspořádání a současně prázdná; tento stav však byl zvrácen, a to uvedením do řádu a pak naplněním životem. Pokračuje tak nahrazení stávajícího oddělením, když Bůh do svého stvoření sám vstupuje a mění neuspořádanost v řád, kterým se uspořádává rytmus. Až následně může pokračovat oddělení oblohy do vod představujících chaos a s ní související oddělení vody a souše, které dávají vzniknout moři a zemi. Země se stává základem života rostlin. Čas,²³⁷ jehož vznik ve čtvrtý den je spojen se vznikem svítidel, vnesl do stvoření rozdělení času na dny a roky. A v této souvislosti proroci říkají: **chrámem Hospodinovým je celé stvoření!** Tím, že je stvoření postaveno na roveň chrámu, oddělují se v něm,

---

²³⁴ HELLER: Člověk, 12.

²³⁵ Srov. HELLER: Člověk, 14–15. Srov. HELLER: Člověk, 26.

²³⁶ Srov. HELLER: Člověk, 15. „Nebe je zřejmě šifra pro to, co patří Bohu. Žalm 115,16 říká: „Nebesa jsou nebesa Hospodinova. Zemi pak dal synům lidským.“ Proto o nebi není dál řeč. A naše celá pozornost je dále soustředěna jen na zemi.“ HELLER: Člověk, 15.

²³⁷ Poznámka: Termín čas = moéd, který je v Gn 1,14, označuje doby bohoslužby a je důležitý pro řády v chrámu. Zde to znamená, že měsíc, slunce a hvězdy rozměrují čas, dny a léta. Vlastně konají bohoslužbu a uctívají svým poslušným během Hospodina. Jsou tu proto, aby sloužily tomu, co se bude konat ve stánku nebo v chrámu, nebo ještě jinak, jsou zde proto, aby kvalifikovaly tento vesmír nebo všechno stvoření jako Hospodinův chrám. (...) Proroci říkají: **chrámem Hospodinovým je celé stvoření!**

podobně jako v chrámu, dobro a zlo a určují se v něm časové horizonty jako v chrámě. A my jsme v tomto chrámu od narození do smrti.²³⁸

První Hospodinovo požehnání je spojeno s pátým dnem, kdy dochází ke stvoření vodných živočichů a ptactva; šestý den dochází k naplnění země zvířaty. V tento den je také stvořen člověk, přičemž stvořené je opět požehnáno k rozmnožení života. Hranice, která je daná člověku v druhém, je požehnáním a současně výzvou ke službě, spojenou s ochranou stvoření, aby nedošlo k jeho záměně se Stvořitelem. Vláda člověka nad stvořením nezahrnuje právo ničit, ale právo působit jako pastýř stvoření a „zastupovat stvoření u Stvořitele a Stvořitele u stvoření.“²³⁹

4.2.1.3.3 Vztah mezi Bohem a stvořením

Vztah mezi Bohem a stvořením začíná u člověka. V Gn 2,7 nalezneme zmínku, že Bůh vytvořil člověka, což se děje udělením funkce, určení.²⁴⁰ Prach ze země, ze které člověk pochází, s sebou nese upomínku na smrt, jelikož její kompaktnost vychází z vlhkosti a přesušení znamená opětovný rozpad v prach, zatímco krev představuje život a její ztráta smrt. To, co však člověka činí člověkem, je jeho vztah k Bohu, jeho jsoucnost ve vztahu. Tím, že Bůh vdechnul život člověku, znamená, že mu dává rytmus dýchání a tím i života a lze říci, že podstatou existence člověka je jeho vztah k Bohu.

Biblický ráj představuje zahradu plnou dostatku potravy a vody jako zdroje života. Tuto má člověk za úkol vzdělávat, obdělávat; odvrácení se od tohoto úkolu má za následek jeho ztrátu. Ráj je tedy závislý na obdělávání a střežení ze strany člověka. V tomto můžeme shledat vazbu: Hospodin učinil ráj pro člověka a člověk má tento dělat pro Hospodina.²⁴¹

Vztah mezi Bohem dochází k porušení ve chvíli, kdy se člověk svobodně rozhodne pro poslechnutí hada se záměrem získat neohraničenost, svébytnost, samostatnost při rozhodování a možnost posuzovat dobré a zlé. Výsledek je vzhledem k jeho očekávání

---

²³⁸ Srov. HELLER: Člověk, 16–17.

²³⁹ Srov. HELLER: Člověk, 17.

²⁴⁰ Srov. HELLER: Člověk, 18. „Je to činnost hrnčíře na hrnčířském kruhu, kdy dává nádobě tvar. (...) Bůh člověka zformoval.“

²⁴¹ Srov. HELLER: Člověk, 19.

zcela odlišný, a to, že do té chvíle neohraničený prostor se pro něj stává ohraničeným. A zjišťuje, že právě vůle po neohraničenosti pro něj znamená ohraničení.²⁴²

4.2.1.3.4 Hřích jako narušitel vztahu

V ráji mají od stvoření své nezastupitelné místo zvířata. Těm je člověk pověřen dát jméno, čímž se poukazuje na jeho moc nad nimi; tuto je však potřeba správně interpretovat, a to že tato moc neznamená jeho panství nad jejich životem. Na počátku se jeví možnost, že by tyto mohly být v obecnství s člověkem: toto však není realizovatelné vzhledem k jejich postavení na jiné rovině vztahů. Člověk jako takový může být v ráji jenom tehdy, když tento ráj je mu rozměřen rovnocennými vztahy a tím mu poskytuje prostor pro obecnství. Z této skutečnosti vychází stvoření ženy a vytvoření vzájemného vztahu vzhledem ke společnému hledění směru a vytvoření obecnství.²⁴³

Had, polní živočich, představuje nejchytřejšího z těchto živočichů. Pole, o kterém při stvoření není zmínka, představuje kontrast ke stvořenému ráji, ke kterému nepatří. Selhání člověka vychází z porušení svěřeného úkolu – vzdělávat a střežit ráj. Zatažení do rozhovoru s hadem a touha po poznání a samostatném rozhodování vede k porušení Božího příkazu. Strom poznání však není druhově specifikován, aby nedošlo ke zpřírodnění. Důsledek překročení nařízení – hřích s sebou nese zrušení obecnství člověka s Bohem a do jeho života vstupuje smrt jako omezení představující hranici pro rozhodování. Hřích tak představuje zaměření a směřování člověka, který nepřijímá Boží vedení.²⁴⁴

Zničení vztahů mezi lidmi vychází z bratrovraždy.²⁴⁵ Kain a Ábel představují protiklad povolání: zemědělec práci a pastýř požehnání a ochranu od Stvořitele. Boží výtku vůči Kainovi vychází z přikázání lásky, a to k Bohu a k bližnímu. A na tuto výtku musíme také aplikovat výčitku ohledně současné ekologické situace, kdy podobně jako při zabití Ábela Kainem se dnešní člověk staví ke stvoření a přírodě. Stejně jako Kain člověk se člověk snaží svou odpovědnost za stvoření „zahladit“. Realitou však zůstává, že jeho odpovědnost za stvoření je přítomna již od samotného stvoření světa. Kainovo odmítání odpovědnosti má za důsledek odmítnutí Kaina zemí, ne Hospodinem a jeho zlořečení.

²⁴² Srov. HELLER: Člověk, 19–20.

²⁴³ Srov. HELLER: Člověk, 21–22. Srov. HELLER: Člověk, 26.

²⁴⁴ Srov. HELLER: Člověk, 23–24.

²⁴⁵ Srov. Gn 4.

A Kain není schopen přijmout spravedlivý trest za své jednání, jenž považuje za nepřiměřený.²⁴⁶ Analogicky k tomuto Kainovu chování můžeme přirovnat jednání člověka, který si stejným způsobem odmítá připustit svou odpovědnost za stvoření a možnost neblahých následků v přírodě jako důsledek jeho chování.

Kainovo vyhnanství, které je důsledkem jeho jednání, znamená jeho osamocení, které je protikladem ke Kainovu odmítání pokání a existenci mimo Boží přítomnost. Následné poznání své ženy, zplození syna a stavba a založení města představují sebeopevňování a vytvoření chráněného prostoru. Zlem však zůstává skutečnost zposváťňování, kdy na první místo klade sebe a své konání místo Hospodina, čímž toto sobecké zacházení s ostatními získává religiózní svatozář.²⁴⁷

Potopa je prezentována jako zničení zkaženosti společnosti.²⁴⁸ Podobně jako v ráji je hadovo pokoušení „Budete jako Bůh“²⁴⁹ představuje zničení lidství, v případě potopy se destrukce stává všeobecnou.²⁵⁰ A příčinou nebyl nikdo jiný, než člověk, který svým jednáním opětovně překročil stvořitelický řád s nevlí změnit své jednání. Výjimku představuje „Noe, který chodil s Bohem.“²⁵¹ Noe se stává svědkem spravedlnosti, když uposlechne Boží příkaz. Příchozí potopa znamená očištění a znovuvytvoření prostoru k obývání a žití. Vrcholem celé události je Boží smlouva s Noem a jeho potomstvem a příslib nezopakování podobné zkázy v dějinách lidstva.²⁵²

V biblickém znění lze potopu chápat jako Boží soud nad zvráceností lidstva, čímž se stává dokladem spravedlnosti. Promluva svatého Pavla o starém člověku, patřícím starému období a hříchu a novém člověku, patřícím novému věku s sebou nese skutečnost, že původní, staré lidství má svou pomíjivost, kterou zajišťuje křest a kříž znamenající identifikaci s Kristem. Nový člověk, který je zachráněn, je charakteristický tím, že uvěřil a poslechnul jako starozákonní Izrael. Tím se do popředí dostává zdůraznění podstaty, že člověk by neměl žít na úkor druhého, ale „žít mocí smíření a oběti, a vším, čeho užíváme, se k ní dávat volat.“²⁵³

---

²⁴⁶ Srov. HELLER: Člověk, 28–29.

²⁴⁷ Srov. HELLER: Člověk, 29–30.

²⁴⁸ Srov. Gn 6,1–8.

²⁴⁹ Srov. Gn 3,5.

²⁵⁰ Srov. HELLER: Člověk, 34.

²⁵¹ Srov. HELLER: Člověk, 34–35. Srov. HELLER: Člověk, 33. „Chodit s Bohem znamenalo, že Bůh postupoval lidství člověka.“

²⁵² Srov. HELLER: Člověk, 36.

²⁵³ HELLER: Člověk, 39.

Stavění bábel'ské věže²⁵⁴ představovalo umíněnost, ne však dostat se do nebe, ale zajistit si jméno, což představuje program, ve kterém se mají shromažďovat; toto jim však mělo nahrazovat Hospodina a tím si udělat náhradu místo něho. Výsledkem je zmatení jazyků. Podobně jako u stvoření člověka („učinme“) zde Hospodin mluví v množném čísle („zmeťme“), čímž tato skutečnost poukazuje na vztah, a to nejen Hospodina k člověku, také však v Hospodinu samotném.²⁵⁵

Přechod k novému začátku představuje Abrahám a rodokmen, který nekončí u Noema, nýbrž vede až k Abrahámovi. Spasení se stává tak osvobozením od sebe sama.²⁵⁶

---

²⁵⁴ Srov. Gn 11.

²⁵⁵ Srov. HELLER: Člověk, 41–45.

²⁵⁶ Srov. HELLER: Člověk, 48.

5. Oto Mádr

Oto Mádr se řadí mezi popřední české teology. Jeho životní osud a zkušenosti se výrazně odráží v jeho tvorbě i postojích a pohledu na život a církev. Nadčasovost a způsob sdělování jeho myšlenek, z něj činí autora, který je přístupný k dialogu pro jakéhokoli myslícího člověka.²⁵⁷

5.1 Životní milníky

Oto Mádr se narodil v roce 1917 v Praze. Zde studoval jednak na arcibiskupském gymnáziu, jednak na teologické fakultě University Karlovy. Během II. světové války byl vysvěcen na kněze. Po válce pokračuje ve studiích na Gregorianě v Římě; před návratem proběhnuvší zásadní změna politické situace v tehdejším Československu mladého Mádra neodradí – vrací se do vlasti i za hrozby vězení a s oduševněním se pouští do organizace odporu katolického hnutí vysokoškolských studentů proti komunistické moci a náboženskému útlaku. V roce 1951 je zatčen a následně odsouzen na doživotí za velezradu a špionáž; v roce 1966 propuštěn a do čtyř let se dochází k jeho rehabilitaci. Jeho všestranně zaměřené činnosti (sekretář teologické komise českého episkopátu, výuka na teologické fakultě, vedení teologicko-pastoračního kurzu pro kněze, publikační činnost, práce v tiskové komisi, účast na mezinárodních setkáních morálních teologů aj.) bylo zkrátka opět přerušeno a původní rozsudek, se sníženou sazbou, potvrzen. V 70.tých letech působení jako farář; dále spolupracuje na překladech dokumentů II. vatikánského koncilu a věnuje se menší publikační činnosti. Na sklonku 70.tých let odchází do důchodu a vrací se do Prahy, kde se vrhá do další práce: stává blízkým radcem kardinála Tomáška, pracuje jako redaktor a vydavatel Teologických textů a edice Duch a život a publikuje také pro psychology, lékaře a přírodovědce.²⁵⁸ Dožil se návratu svobody pro církev, o kterou desetiletí usiloval a po rychlé adaptaci na nové životní podmínky pokračuje v tvorbě, hledající odpovědi na naléhavé otázky současnosti.²⁵⁹

---

²⁵⁷ Srov. MÁDR Oto: K jádru věci – Aktuální reflexe z let 1993 – 2003, Praha: Vyšehrad, 2003, 7 (dále zkráceně: K jádru).

²⁵⁸ Srov. MADR Oto: Slovo o této době, Praha: Zvon, 1992, 293–294 (dále zkráceně: Slovo).

²⁵⁹ Srov. CUHRA Jaroslav: Jeden z posledních svědků, <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=39> (14. 12. 2008).

5.2 Publikační činnost

Předmět našeho zkoumání, stvoření a ekologie, představuje u Mádra jen nepatrnou část z jeho rozsáhlé publikační činnosti. Proto ke zkoumání použijeme aplikaci synchronní analýzy na vybrané publikace, které považujeme za stěžejní k charakteristice jeho postoje a názorů. Primárním pramenem nám budou Mádrovy články publikované v Teologických textech.

5.2.1 Stanovisko k otázce stvoření a životního prostředí

5.2.1.1 Začátek bez začátku

Pokus lidstva odpovědět na otázku po počátku všeho představuje snahu nalézt to nebo toho, co nebo kdo, bylo nebo byl před započatím dějin. Již v mytologii nalzáme zmínku o božstvech, jež měla schopnost vytvořit svět. Ve vyspělé řecké kultuře panoval názor, že prvotní chaos bohové uspořádali a vytvořili současný svět. Tato myšlenka byla dále rozvíjena a prohlubována v různých obdobích až k vyvrcholení poznání Boha, které bylo dáno Abrahámovi a jeho potomstvu. Po této „přípravě“ vstupuje Bůh Stvořitel do lidských dějin ve svém Synu, čímž starozákonní otázka lidstva po původu stvoření je plně zodpovězena novozákonní otázkou po smyslu stvoření. Tato byla prohlubována vírou a filosofií o světě a Nadsvětě, z něhož vše pochází, čímž naše pozemská příroda může být nazvána jako „pozdrav z Božího nekonečna, jelikož křesťanská filosofie mluví o Bohu jako o absolutní přesažnosti Božího bytí bez časového omezení. V této souvislosti tak vyvstává otázka: Kým je Bůh pro nás? Pojetí Stvořitele křesťanem jako Boha a přistupování k němu s pokorou, dává člověku svobodu, s níž přijímá Boží vládu. Současně však člověk od něj dostává moc být správcem a „pastýřem“ stvoření. Toto starozákonní chápání Boha je rozvinuto příchodem Syna do „pozvání k lásce rodinné,“ stejné jako je mezi Otcem a dětmi.²⁶⁰

5.2.1.2 Konec bez konce

Koloběh života ve vesmíru ve vesmíru představuje vznik, růst a zánik. Mádr v tomto „nesmírném divadle“ spatřuje Boha, tvůrce stvoření a člověka, který „se během

---

²⁶⁰ Srov. MÁDR Oto: Začátek bez začátku, in: Teologické texty 1 (2001), 1.

lidské historie probouzí ke stále dokonalejšímu obrazu“ Stvořitele i „jako partner jeho tvorby, vlády a lásky.“ Toto poznání člověka uvádí do pravdy o jeho nepatrnosti a umožňuje mu postupně přijímat specifický úkol kultivace kosmu, který nachází své naplnění „v završení dějin celého stvoření“. Zjevení Božího Syna naplňuje dějiny izraelského národa nejen „v sledu událostí a jejich příčin“, avšak v poznání smyslu jako „uvědomělé prožívání času ve službě Pána“, jež směřuje k cíli. Dějiny jsou tak naplněny vzájemnou souvislostí a propojením mezi Božím plánem a lidským směřováním k dokonalosti, do podoby Otce.²⁶¹

5.2.1.3 Ohrožený druh: člověk

Současná doba je nositelem dvou extrémů: na jedné straně pomyslné úsečky se nachází přehnané zdůrazňování práv mimolidských tvorů a kladení vysokých nároků na jejich dodržování,²⁶² na druhé straně této úsečky leží názor, že již dětem patří svoboda ve stejné míře jako dospělým, což bylo vygradováno až k názoru „vše je možné, nic není zakázáno.“ Jinými slovy lze tuto skutečnost popsat jako uvolnění místa, které patřilo Stvořiteli, jiným „idolům“ a vůči ní postavit odmítání příkazů a zákazů. Tato „nově získaná svoboda“ však s sebou přináší nečekávané důsledky a škody, jelikož neuznávání mravních hodnot vede k čistému morálnímu relativismu. Proto Mádr shledává příkazy a zákazy Desatera a ideály evangelia jako „vodítko“ pro morální jednání člověka a jeho setrvávání ve společenství bez ujmy.²⁶³

5.2.1.4 Rozvoj nebo život

Světová ekologická krize s sebou nese otázky člověka, jak se s ní vyrovnat a kde hledat vhodné prostředky k jejímu zvládnutí. Vývoj společnosti a „uzurpování si“ člověka svrchovanou moc nad celým stvořením nutně vede k porušení původního řádu stvoření

---

²⁶¹ Srov. MÁDR Oto: Konec bez konce, in: Teologické texty 2 (2001), 45.

²⁶² Srov. Albert Schweitzer, http://en.wikipedia.org/wiki/Albert_Schweitzer, (1.5.2009). Opravdivá filosofie podle Schweitzera musí začínat od úplně nejbližší a vyčerpávající skutečnosti vědomí; toto může být formulováno následně: „Jsem život, který chce žít, a existuji uprostřed života, který chce žít.“ Život a láska v jeho pojetí jsou založeny a následují stejný princip: respekt pro každý projev života a osobní, spirituální vztah k universu. Etika podle Schweitzera spočívá v donucení k poukázání směrem k „chtít žít“ u každého a všech majíce stejnou úctu a jako má každý ke svému vlastnictví. Situace, kdy jsme očividně selhali při uspokojování této úcty by neměly vést k poraženectví, jelikož „vůle žít“ se sama opět a opět obnovuje jako evoluční nutnost a fenomén se spirituální dimensí.

²⁶³ Srov. MÁDR Oto: Ohrožený druh: člověk, in: Teologické texty 1 (2002), 1.

a k s ním souvisejícímu zamoření životního prostředí a vyčerpání surovin. „Bez nového životního stylu“ však nelze sjednat nápravu. Člověk při svém stvoření dostává úkol „dotvářet“ a „podmaňovat“ si zemi; reální situace je však k tomuto v protikladu. Prudký rozvoj společnosti za posledních 200 let, kdy chování člověka již není v souladu s „pokorou a odpovědností Stvořiteli“ nutně vede ke hranicím, představujícím riziko pro člověka a jeho bytí jako takové. Pokrok, který byl pro člověka „hnacím motorem“, se ukazuje být zkázu přinášejícím. Klíč pro nalezení řešení ze začarovaného kruhu, v kterém se člověk nachází (důsledkem chtění jít pořád dál a dál, a tak rozšířit své „panství“) spatřuje Mádr v nastolení **„rovnováhy mezi rozvojem kvality života a zachováním jeho podmínek.“**²⁶⁴

5.2.1.5 Člověk s budoucností

Dle Mádra lze současný postoj člověka k ekologické situaci srovnat s biblickým vyprávěním o potopě (srov. Gn 6–7; Mt 6); tedy „ti, kteří žijí v blahobytu, odmítají myslet na něco jiného než na sebe a v rámci svého „ted“.“²⁶⁵ Věda i víra nás obeznamují s faktem, že život na Zemi, ba Země sama, nebudou mít věčné trvání. Stejně jako lidský život, kterého trvání si však neuváženým chováním zkrátit nebo jej zcela zničit.

Uplynulé století bylo nositelem na jedné straně rychlého rozvoje lidstva, na druhé straně obrovského prohlubování rozdílů mezi rozvinutými a rozvojovými krajinami. Nechceme-li, aby Země, tvořena živou a neživou přírodou, utrpěla kvůli chování rozvinutých krajin, které si hledí jenom svých zájmů růstu bez ohledu na rizika, které tento růst přináší, újmu, je nutné již nyní hledat způsob rozvoje chudých krajin, a přispět tak k programu trvalé udržitelnosti pro všechny, jelikož reálně hrozí, že bez prosazování myšlenky trvalé udržitelnosti bude náš svět odsouzen k zániku. Již nyní je tedy potřeba radikálně přistoupit k řešení problémů ničení lesů zejména v rovníkových oblastech,²⁶⁶ hledat východisko pro zabránění neustálému ztenčování ozonové vrstvy. Neméně závažnými problémy jsou oteplování a riziko zaplavení přímořských oblastí, vyčerpání přírodních zdrojů, u kterých nemůžeme popřít fakt, že člověk je sám odpovědný za současný stav. Jinými slovy se podle Mádra²⁶⁷ člověk sám vyhání z ráje,

²⁶⁴ Srov. MÁDR Oto: Rozvoj nebo život, in: Teologické texty 5 (1997), 145.

²⁶⁵ Srov. K jádru, 69.

²⁶⁶ Srov. http://www.fsc.org/vision_mission.html.

²⁶⁷ Srov. K jádru, 70.

který mu byl na počátku darován a chování člověka, který se ničení účastní, hodnotí jako přestoupení pátého Božího příkazu: Nezabiješ! Východiskem k řešení stávajícího stavu sledává v „metanoii, změně vědomí, svědomí a jednání a vybízí ke zcela konkrétnímu řešení, a to **zavádění ekologického stylu života a vychovávání nové generace** typu homo oecologicus.²⁶⁸

---

²⁶⁸ Srov. tamtéž 70.

Závěr

V úvodu našeho zkoumání jsme si vytýčili cíl, a to poskytnout postoj pro nahlížení a hodnocení otázky stvoření člověka a jeho vztahu k přírodě a jeho prostředí.

Na základě provedení naší analýzy můžeme konstatovat, že obsahová struktura, která nám určila oblast zkoumání, byla vytvořena tak, aby poskytla průřez od východiska přes pohled magisteria až k chápání a interpretaci problematiky současnými teology, a tím nabídla souhrnný přehled vývoje nahlížení zpracovávaného tématu.

Stanovisko magisteria i teologický pohled vybraných autorů vychází ze zjevení obsaženého v Bibli a je jím zásadně ovlivněno. Bible, Kniha knih, nás uvádí do pochopení celého tajemství stvoření přírody: zdánlivě nenápadná úvodní pasáž Bible představuje stěžejní část popisující stvoření přírody a člověka a určení šabatu. Příroda se stává životním prostředím člověka a provází jej celým lidským životem, šabat je dnem odpočinku a oslavou Božího tvoření. Vztah člověka k přírodě je předložen jako předmět zkoumání, s ohledem na dějinné souvislosti. Člověk jako jediný a současně poslední ve sledu Božího tvoření je na nejvyšší úrovni ve vědě i myšlení, schopen využívat a rozvíjet své schopnosti, a rozšiřovat tak své poznání. V této skutečnosti se však odráží paradox: na jedné straně povolání člověka od Boha, na straně druhé jeho svoboda jako nositelem rizika vyplývajícího z pokušení. A pýcha člověka, touha dosáhnout úrovně Boha, předchází jeho vlastní pád.

Podmínky současné společnosti se výrazně podílejí na formování vztahu člověka a přírody. Magisterium ve svých dokumentech určených věřícím předkládá stanovisko k zacházení člověka s přírodou, a tlumočí tak správné chápání biblického poselství pro dnešního člověka. Tím tyto dokumenty plní také funkci nástroje evangelizace, a dále přinášejí pohled za horizont aktuálního dění. Důležitým však zůstává, že svou nadčasovostí poukazují a upozorňují na možná budoucí rizika.

Třetí, čtvrtá a pátá kapitola představují pohled současných teologů na problematiku ochrany přírody ze strany člověka:

J. Moltmann ve své publikaci *Bůh ve stvoření* předkládá ekologickou nauku o stvoření, která se odvíjí od chápání stvořeného světa jako místa přebývání Boha ve svém stvoření. Tato publikace, v současnosti jediná svého druhu, poskytuje souhrnné stanovisko a pojednání o této problematice.

J. Heller ve svých publikacích zdůrazňuje potřebu úcty ke stvoření a přírodě, která vychází ze starozákonního pohledu na poselství Bible.

O. Mádr se sice jako teolog zabývá tématy současné společnosti, jeho tvorba je však pro zkoumanou oblast omezena pouze na články a nenabízí jeho souhrnný pohled na věc. Zásadně mu však nelze upřít široký závěr jeho vyjádření; hlavní činnost však soustředil na organizační práci pro církve v komunistickém režimu.

Přínos naší práce spatřujeme v tom, že jejím úmyslem je nabídnout svého druhu první pojednání k vytvoření názoru

Pro mě osobně mělo zpracování této práce obohacující charakter: jednak byla první, kterou zpracovávala v daném rozsahu výhradně v českém jazyce, jednak uvedením do oblasti, kterou jsem se zatím hlouběji nezabývala z teologického hlediska. Vypracování přispělo také k rozvinutí mých znalostí německého jazyka při shromažďování literatury.

V budoucnosti budou zajisté vznikat další práce zabývající s naší tematikou, která tím bude doplňována ve světle nových znalostí a hlubšího bádání.

Pro mne zvláštním paradoxem i překvapením zůstane, že ve chvíli, kdy dokončuji práci s ekologickým zaměřením, se chýlí ke konci také mé angažování v ekologické oblasti. Tím tuto práci beru jako symbolické rozloučení se s ní.

Seznam použitých zkratek

čl.	článek
hebr.	hebrejsky
srov.	srovnej

Zkratky biblických knih a církevních dokumentů jsou podle dodatku v knize:
Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995.

Písmo svaté je citováno podle českého ekumenického překladu Bible.

Seznam použité literatury

Bible, Český ekumenický překlad, Praha: Česká ekumenická společnost, 2007.

DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et Spes*, (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995.

DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Věřoučná konstituce o církvi *Lumen Gentium*, (ze dne 21. listopadu 1964), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995.

HAREUVENI Nogah: *Ökologie in der Bibel*, Kiryat Ono: Neot Kedumin Ltd., 1974.

HELLER Jan: Pojetí života v Písmu, in: Teologické texty 5 (1997).

HELLER Jan: Podvečerní poděkování – Vzpomínky, tety a rozhovory, Praha: Vyšehrad, 2005.

HELLER Jan: Problémy porušování přírodního řádu v Bibli, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1996.

HŘEBÍK Josef: Všeobecný úvod do Písma svatého,
http://ktf.cuni.cz/~hrebik/vseob_uvod.html.

HŘEBÍK Josef: Speciální úvod do knih Starého zákona,
http://ktf.cuni.cz/~hrebik/spec_uvod_1.html.

JAN PAVEL II.: Mír s Bohem stvořitelem, mír s veškerým stvořením, in: Teologické texty 6 (1993).

JAN PAVEL II.: Projev k domorodým obyvatelům Austrálie (ze dne 29. listopadu 1986), 4: AAS 79 (1987) 974–975.

JAN PAVEL II.: Projev k účastníkům Konference o životním prostředí a zdraví (ze dne 24. března 1997), 2: Insegnamenti di Giovanni Paolo II, XX, 1 (1997) 521.

JAN PAVEL II.: Projev na 25. generální konferenci FAO (ze dne 16. listopadu 1989), 8: AAS 82 (1990) 673.

JAN PAVEL II.: *Redemptor hominis*, Praha: Zvon, (ze dne 4. března 1979).

JAN PAVEL II.: *Sollicitudo rei socialis*, Praha: Zvon, (ze dne 30. prosince 1987).

Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 1995, čl. 282, 285.

MÁDR Oto: Začátek bez začátku, in: Teologické texty 1 (2001).

MÁDR Oto: Konec bez konce, in: Teologické texty 2 (2001).

MÁDR Oto: Rozvoj nebo život, in: Teologické texty 5 (1997).

MADR Oto: Slovo o této době, Praha: Zvon, 1992.

MÁDR Oto: K jádru věci – Aktuální reflexe z let 1993 – 2003, Praha: Vyšehrad, 2003.

MOLTMANN Jürgen: Bůh ve stvoření, Praha: Vyšehrad, 1999.

OHLIG Karl – Heinz: Mimobiblické a biblické představy o stvoření, in: Teologické texty 5 (1997).

PAVEL VI.: apoštolský list Octagesima adveniens, (ze dne 14. května 1971), in: SOCIALNÍ ENCYKLIKY (1891–1991), Praha: Zvon, 1996.

PAVEL VI.: encyklika Populorum progressio, (ze dne 2. března 1967), in: SOCIALNÍ ENCYKLIKY (1891–1991), Praha: Zvon, 1996.

Pentateuch: Pět knih Mojžíšových, Český katolický překlad, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.

PESCHKE Karl – Heinz: Křesťanská etika, Praha: Zvon, 1999, 653–654

RYŠKOVÁ Mireia: Úvod do Starého zákona – skriptum,
<http://ktf.cuni.cz/~ryskova/Uvod%20do%20Stareho%20zakona%20-%20skriptum.doc>.

Starý zákon – Překlad s výkladem: první kniha Mojžíšova (Genesis), Praha: Kalich, 1978.

VACHA Marek Orko: Křesťanská a environmentální etika, in: Universum 1/XVIII.

WHITE Lynn: The Historical Roots of the Ecological Crisis, Science 1967 (vol. 155) /č. 3767, 1204–1207. (citace podle: WHITE Lynn: Historické kořeny naší ekologické krize, http://global21.info/vyhybka.php?str=white_koreny&obor=spol,

Výklady ke Starému zákonu: I. Zákon (Gn–Dt), Starozákonní překladatelská komise, Praha: Kalich, 1991.

Výklady ke Starému zákonu III., Starozákonní překladatelská komise, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.

ZIÓLKOWSKI Zenon: Nejtěžší stránky Bible, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

Internetové zdroje:

<http://web.etf.cuni.cz/ETF-147.html>

http://www.fsc.org/vision_mission.html.

<http://www.katechismus.cz/>.

<http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=39>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Heller

http://en.wikipedia.org/wiki/Albert_Schweitzer

http://en.wikipedia.org/wiki/J%C3%BCrgen_Moltmann.

RESUMÉ

Tato diplomová práce představuje analýzu ekologických aspektů, které nacházíme v Bibli. Cílem práce poskytnout postoj pro nahlížení a hodnocení otázky stvoření člověka, jeho vztahu k přírodě a jeho prostředí.

Obsahová stránka práce představuje diachronní analýzu nahlížení na problematiku. Práce je uvedena předložením biblického východiska a pojmání přírody, současný pohled je předložen prostřednictvím stanoviska magisteria v církevních dokumentech a praktické nahlížení na téma se je vyloženo podle publikací tří teologů: J. Moltmanna, J. Hellera a O. Mádra.

V popředí stojí Písmo svaté jako základní východisko pro formulování pohledu na uvedenou problematiku. Tak jako v Písmu je zdůrazňovaný vzájemný rovnovážný vztah mezi přírodou a stvořením, aktualizace této pozice v současné společnosti se jeví jako zásadní k zajištění trvalé udržitelnosti.

Údaje o počtu znaků – statistika:

Stránky:	69
Slova:	20 977
Znaky (bez mezer):	118 017
Znaky (včetně mezer):	139 192
Odstavec:	634
Řádky:	2 411

- včetně textových polí, poznámek pod čarou a vysvětlivek.